

Filosofische Vaardigheden

door Jan Willem Wieland

Synopsis:

Beschouw typische filosofische stellingen: dat morele verantwoordelijkheid niet vereist dat we anders zouden kunnen handelen, dat kennis uit meer moet bestaan dan een opvatting die waar en verantwoord is, dat de werkelijkheid verkiesbaar is boven geluk, en zo verder. De vraag is: hoe gaan filosofen eigenlijk te werk als ze zulke stellingen verdedigen? En: hoe kunnen wij beoordelen of ze het goed doen? Dit boek gaat over de basisvaardigheden van de filosoof.

Vaardigheden:

1. Standpunten identificeren
2. Argumenten reconstrueren
3. Teksten lezen
4. Argumenten evalueren op geldigheid
5. Redeneren met implicaties
6. Vertalen naar propositielogica
7. Afleidingen maken met propositielogica
8. Argumenten evalueren op deugdelijkheid
9. Drogredenen ontmaskeren
10. Bestaande teksten herschrijven
11. Tegenvoorbeelden herkennen
12. Definities opstellen
13. Gedachte-experimenten analyseren
14. Redeneren met gedachte-experimenten
15. Reflectief evenwicht bepalen
16. Onderzoeksvraag formuleren
17. Betoog schrijven
18. Presentatie en feedback geven
19. Omgaan met informatie
20. Literatuurstudie schrijven
21. Tentamen maken

Selling points tekstboek:

- Focus op analytische vaardigheden
- No non-sense benadering
- Toepassingen uit recent filosofisch onderzoek
- Toegepaste propositielogica
- Instructies voor gedachte-experimenten

Toelichting vaardigheden:

- Dit is een boek over analytische vaardigheden, vaardigheden die draaien om het analyseren van teksten, en de argumentatie daarin tot de kern kunnen terugbrengen.
- Dit zijn de basisvaardigheden van elke filosoof, **vaardigheden die jullie zullen onderscheiden van iedereen die geen filosofie heeft gestudeerd.**
- Deze vaardigheden zijn niet alleen nuttig binnen filosofie, maar ook daarbuiten (zie ook <http://filosofiebaan.nl>). Niet-filosofische teksten kun je immers ook tegen de loep leggen: maak een reconstructie van het argument, en laat zien dat de tekst op basis daarvan vereenvoudigd of herschikt kan worden; of definieer de termen, en laat zien dat de auteur zaken verwacht; of laat zien dat de conclusies niet volgen, dat bepaalde belangrijke premissen verzwegen zijn, of dat er een tegenvoorbeeld is; etc.
- Advies: zorg als filosoof dat je bijdrage niet enkel destructief is en problemen benoemt, maar zo mogelijk constructief, d.w.z. geef aan hoe de teksten verbeterd zouden kunnen worden.
- Meer synthetische vaardigheden, die draaien om het samenbrengen van verschillende argumenten en het grotere debat kunnen weergeven, komen hier niet aan bod.

Verwachtingen:

- Dat studenten aan de slag gaan. Vaardigheden leer je enkel door opdrachten zelf te oefenen.
- Dat ze de betreffende teksten zorgvuldig lezen. Ze tellen niet veel pagina's, maar vereisen wel "analytisch geduld".
- Dat ze met elkaar, en met de docent, in discussie gaan over hun uitwerkingen van de opdrachten.
- Op hun beurt kunnen studenten verwachten dat ze met dit boek de filosofische vaardigheden zullen aanleren.
- Voorkennis: er wordt verwezen naar teksten uit ethiek en epistemologie, maar er is geen specifieke voorkennis vereist.

Beste studenten,

Mijn hoop voor dit tekstboek is dat het jullie studie daadwerkelijk makkelijker maakt. Het had mijn eigen studie makkelijker kunnen maken. Sommige vaardigheden zijn zo vanzelfsprekend voor filosofen dat soms vergeten wordt dat ze stapsgewijs verworven moeten worden.

Dit boek wordt sinds 2015 gebruikt in het eerste jaar van de opleiding Filosofie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Elk jaar voeg ik extra secties of opdrachten toe. Vragen en suggesties zijn welkom: j.j.w.wieland@vu.nl

2015 – update 1/2/19

1. Standpunten

Filosofische teksten zijn teksten van een speciale soort. Het zijn betogende teksten; teksten waar een redenering wordt neergezet.

Onze taak wordt om deze redeneringen te beoordelen (en later eigen redeneringen zelf neer te zetten).

We gaan dit in verschillende stappen doen. De eerste stap: het identificeren van het standpunt van de auteur, dat wat de auteur wil betogen.

Dit is een cruciale vaardigheid: als je het standpunt hebt gevonden, kun je makkelijker de gedachtegang van de auteur volgen en de tekst begrijpen.

Idealiter begint of eindigt de tekst hiermee:

“Eigendom is heilig, niemand mag afpakken wat ik bezit. Dit is iets wat velen van ons stilzwijgend aannemen, maar ik zal betogen dat deze aanname een misvatting betreft. ...”

“... Daarmee heb ik aangetoond dat het onjuist is dat niemand mag afpakken wat ik bezit. Eigendom is niet heilig.”

In de rest van de tekst wordt dan de redenering voor het standpunt (hier: “eigendom is niet heilig”) uit de doeken gedaan. Echter, standpunten zijn soms moeilijker te vinden dan je zou willen als lezer.

Opdracht 1.1:

Identificeer de standpunten van Thomson en Singer in de volgende fragmenten.

Thomson:¹

“I propose, then, that we grant that the fetus is a person from the moment of conception. How does the argument go from here? Something like this, I take it. Every person has a right to life. So the fetus has a right to life. No doubt the mother has a right to decide what shall happen in and to her body; everyone would grant that. But surely a person’s right to life is stronger and more stringent than the mother’s right to decide what happens in and to her body, and so outweighs it. So the fetus may not be killed; an abortion may not be performed.

It sounds plausible. But now let me ask you to imagine this. You wake up in the morning and find yourself back to back in bed with an unconscious violinist. A famous unconscious violinist. He has been found to have a fatal kidney ailment, and the Society of Music Lovers has canvassed all the available medical records and found that you alone have the right blood type to help. They have therefore kidnapped you, and last night the violinist’s circulatory system was plugged into yours, so that your kidneys can be used to extract poisons from his blood as well as your own. The director of the hospital now tells you, “Look, we’re sorry the Society of Music Lovers did this to you—we would never have permitted it if we had known. But still, they did it, and the violinist now is plugged into you. To unplug you would be to kill him. But never mind, it’s only for nine months. By then he will have recovered from his ailment, and can safely be unplugged from you.” Is it morally incumbent on you to accede to this situation?² No doubt it would be very nice of you if you did, a great kindness. But do you have to accede to it? What if it were not nine months, but nine years? Or longer still? What if the director of the hospital says,

¹ Thomson, J. J. 1971. A Defense of Abortion. *Philosophy & Public Affairs* 1. Alle referenties in dit tekstboek zijn zelfstandig op te zoeken (zie §19).

² Vertaling: “Is het je morele plicht om de situatie te aanvaarden?”

“Tough luck, I agree, but you’ve now got to stay in bed, with the violinist plugged into you, for the rest of your life. Because remember this. All persons have a right to life, and violinists are persons. Granted you have a right to decide what happens in and to your body, but a person’s right to life outweighs your right to decide what happens in and to your body. So you cannot ever be unplugged from him.” I imagine you would regard this as outrageous, which suggests that something really is wrong with that plausible-sounding argument I mentioned a moment ago.” (1971: 48-9)

Thomson’s standpunt staat helemaal aan het eind:

“something really is wrong with that plausible-sounding argument I mentioned a moment ago.”

Dat argument waar ze naar verwijst:

- (1) De foetus is een persoon.
- (2) Elk persoon heeft een recht op leven.
- (3) Dus: de foetus heeft een recht op leven.
- (4) Het recht van de moeder om te beslissen wat er in en met haar lichaam gebeurt weegt niet zwaarder dan het recht van de foetus op leven.
- (5) Dus: de foetus mag niet gedood worden, en abortus is niet toegestaan.

Argumenten bestaan uit premissen en een conclusie.

Premisse: een propositie (een bewerende zin) die waar/plausibel wordt geacht in een argument, en die wordt gebruikt om een conclusie te ondersteunen.

Dat zijn hier: (1), (2) en (4).

Conclusie (of inferentie): een propositie die wordt afgeleid uit een of meerdere andere proposities.

Dat zijn hier: (3) en (5).³

Conclusies staan vaak achter “dus”, en premissen komen daarvoor:

[premissen] dus [conclusie]

Maar de volgorde kan ook andersom:

[conclusie] omdat [premissen]

Let op:

Niet alle instanties van “omdat” leveren argumenten op. Voorbeeld: “Ik doe filosofie omdat ik het leuk vind.” Dat ik het leuk vind vormt enkel een reden voor mij om filosofie te doen, geen reden *om aan te nemen* dat ik filosofie doe.

//

Thomson stelt: “something really is wrong with that plausible-sounding argument.”

Wat is er volgens Thomson verkeerd?

Ze stelt premisse (4) in vraag. Je zou haar argument tegen (4) grofweg als volgt kunnen reconstrueren:

- (6) Als (4) waar is, dan telt het recht op leven van de violist zwaarder dan jouw recht om te bepalen wat er met je lichaam gebeurt.
- (7) Dat laatste is absurd.
- (8) Dus: (4) is onwaar.

---

³ Later in §4 zullen we ons afvragen of inferenties zoals (3) en (5) eigenlijk wel getrokken mogen worden. Hoezo volgt (5) bijvoorbeeld, en uit wat?

Meer nog: als (4) onwaar is, dan vervalt het argument voor (5). Dit betekent niet direct dat (5) onwaar is, maar wel dat we geen reden hebben om aan te nemen dat (5) waar is op basis van dit argument.

Je kunt het natuurlijk oneens zijn met Thomson (bv. als je (7) niet accepteert, en vindt dat het recht op leven van de violist wél zwaarder weegt dan jouw recht om te bepalen wat er met je lichaam gebeurt). Vooralsnog richten we ons hier op *reconstructie*, en gaan we later in op *evaluatie*.

//

Singer:⁴

"I begin with the assumption that suffering and death from lack of food, shelter, and medical care are bad. I think most people will agree about this, although one may reach the same view by different routes. I shall not argue for this view. People can hold all sorts of eccentric positions, and perhaps from some of them it would not follow that death by starvation is in itself bad. It is difficult, perhaps impossible, to refute such positions, and so for brevity I will henceforth take this assumption as accepted. Those who disagree need read no further. My next point is this: if it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing anything of comparable moral importance, we ought, morally, to do it. By "without sacrificing anything of comparable moral importance" I mean without causing anything else comparably bad to happen, or doing something that is wrong in itself, or failing to promote some moral good, comparable in significance to the bad thing that we can prevent. This principle seems almost as uncontroversial as the last one. It requires us only to prevent what is bad, and not to promote what is good, and it requires this of us only when we can do it without sacrificing anything that is, from the moral point of view, comparably important. I could even, as far as the application of my argument to the Bengal emergency is concerned, qualify the point so as to make it: if it is in our power to prevent something very bad from happening, without thereby sacrificing anything morally significant, we ought, morally, to do it. An application of this principle would be as follows: if I am walking past a shallow pond and see a child drowning in it, I ought to wade in and pull the child out. This will mean getting my clothes muddy, but this is insignificant, while the death of the child would presumably be a very bad thing.

The uncontroversial appearance of the principle just stated is deceptive. If it were acted upon, even in its qualified form, our lives, our society, and our world would be fundamentally changed. For the principle takes, firstly, no account of proximity or distance. It makes no moral difference whether the person I can help is a neighbor's child ten yards from me or a Bengali whose name I shall never know, ten thousand miles away. Secondly, the principle makes no distinction between cases in which I am the only person who could possibly do anything and cases in which I am just one among millions in the same position." (1972: 231-2)

Singers standpunt:

"If it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing anything of comparable moral importance, we ought, morally, to do it."

Er is niet duidelijk een argument voor dit standpunt in bovenstaand fragment (naast "This principle seems almost as uncontroversial as the last one").

Echter: je zou het voorbeeld van het meertje kunnen gebruiken en van daaruit veralgemeniseren:

---

⁴ Singer, P. 1972. Famine, Affluence, and Morality. *Philosophy & Public Affairs* 1.

- (1) Als je het kind kunt redden door in het meertje te springen zonder daarbij iets van vergelijkbare morele waarde op te hoeven geven, dan moet je moreel gezien in het meertje springen.
- (2) Wat geldt in het geval van het meertje, geldt in het algemeen.
- (3) Dus: als S iets slechts kan voorkomen door A te doen, zonder daarbij iets op te moeten offeren van vergelijkbare morele waarde, dan moet S moreel gezien A doen.⁵

Je kunt al zien dat zulke reconstructies enige creativiteit vergen! Immers, deze redenering kun je niet op deze wijze terug vinden in Singers tekst.

//

Opdracht 1.2:

Lees nu de tekst van Singer in zijn geheel, en ga na welke (centrale) standpunten hij nog meer inneemt (en geef kort aan hoe ze samenhangen).

---

⁵ 'S' staat symbool voor een willekeurig persoon, en 'A' voor een handeling.

2. Argumentanalyse

In reconstructies van een redenering worden alle premissen en conclusies apart opgesomd.

Het maken van zulke reconstructies is niet altijd makkelijk, en vergt verschillende keuzes. In principe moet je rekening houden met drie verschillende criteria:

- Interpretatie
- Liefdadigheid
- Eenvoud

Interpretatie:

Probeer de presentatie van het argument in het originele fragment zo goed mogelijk te interpreteren (en gebruik eventueel de rest van de tekst of het bredere debat om je interpretatie te checken).

*Liefdadigheid:*⁶

Probeer een zo sterk mogelijke versie van het argument neer te zetten. Dat wil zeggen: beschrijf de premissen zo plausibel mogelijk, en voeg eventueel ontbrekende stappen toe.

Stel iemand zegt:

“Annemart is niet thuis, want er is college.”

Als je deze redenering wil beoordelen zal je ook twee extra zaken moeten checken, namelijk of Annemart wel op college is, en of college niet bij haar thuis is:

- (1) Er is college.
- (2) Als er college is, dan is Annemart daar.
- (3) Als Annemart daar is, is ze niet thuis.
- (4) Dus: Annemart is niet thuis.

(2) and (3) worden “verzwegen” premissen genoemd.

In alledaagse contexten kun je er vaak vanuit gaan dat deze verzwegen premissen voor waar worden aangenomen, en hoef je ze niet altijd expliciet te maken.

In filosofische contexten liggen zaken doorgaans wat ingewikkelder en is het nuttig om dit wel te doen.

Voorbeeld:

“Ik weet dat de wereld buiten mijn bewustzijn bestaat, want ik weet dat dit een hand is.”

In dit geval is het nuttig om de verzwegen premisse expliciet te maken:

Als ik weet dat dit een hand is, dan weet ik dat de wereld buiten mijn bewustzijn bestaat.⁷

Eenvoud:

Probeer een zo eenvoudig mogelijke versie van het argument neer te zetten. Een reconstructie moet een tekst inzichtelijker maken, niet complexer. Focus op de belangrijkste stappen en zet subredeneringen apart als dat je reconstructie te complex maakt.⁸

---

⁶ De Engelse benaming: “the principle of charity.”

⁷ De algemene versie is bekend als “epistemic closure”: als ik p weet, en als q volgt uit p, dan weet ik q (waar ‘p’ en ‘q’ symbool staan voor proposities).

⁸ Een variant van “Ockhams scheermes.”

Let op: de drie criteria kunnen strijdig zijn, en dan moet je zelf een afweging maken. Argumenten kunnen vaak op meerdere manieren gereconstrueerd worden, die allen tot een volledige score kunnen leiden op een tentamen, *zolang je je keuzes toelicht en motiveert*.

In de regel geldt: in historische filosofie ligt de nadruk eerder op interpretatie (op het begrijpen eerder dan herzien van teksten), en in systematische filosofie op liefdadigheid (op het verbeteren van argumenten en discussies, eerder dan enkel het interpreteren van wat er al is). Maar het is een misvatting om te denken dat de andere criteria dan volledig irrelevant zijn.

Ook in debatten is liefdadigheid belangrijk. Als je een zwakke versie van het argument van je tegenstander neerzet, en die daarna van kritiek voorziet, bega je de “straw men fallacy”. Dat wil zeggen: je kritiek is niet van toepassing op een sterkere versie van het argument.

//

Voorbeeld

Victor Lamme en Herman Philipse zijn in debat getreden over het bestaan van de vrije wil. Lamme (hersenswetenschapper) is tegenstander; Philipse (filosoof) voorstander.⁹

Reconstructie van Lamme’s argument:

- (1) Ons brein wordt beïnvloed door factoren waar we niet bewust van zijn.
- (2) Ons brein bepaalt ons gedrag (en niet de redenen die we er zelf voor geven).
- (3) Als ons brein wordt beïnvloed door factoren waar we niet bewust van zijn en als ons brein ons gedrag bepaalt, dan bestaat de vrije wil niet.
- (4) Dus: de vrije wil bestaat niet.

Philipse laat zien dat (2) ambigu is. Is het *altijd* zo dat ons brein ons gedrag bepaalt, of is dat enkel *soms* zo?

Als we louter afgaan op het criterium van interpretatie, dan zouden we wellicht voor de laatste lezing moeten gaan. Immers: de casussen die Lamme bespreekt tonen aan dat *in die gevallen* ons brein ons gedrag bepaalt, en niet in alle gevallen.

Maar als we (2) afzwakken, dan moet (3) ook afgezwakt worden: “Als ons brein wordt beïnvloed en als ons brein *soms* ons gedrag bepaalt, dan bestaat de vrije wil niet.”

En dit is geen sterke premisse. Waarom zou de vrije wil niet bestaan als ons gedrag enkel af en toe bepaald wordt door ons brein (en af en toe ook door onze eigen redenen)?

Dus op basis van liefdadigheid zouden we Lamme’s argument als volgt neer moeten zetten:

- (1) Ons brein wordt beïnvloed door factoren waar we niet bewust van zijn.
- (2) Ons brein bepaalt *altijd* ons gedrag (en *nooit* de redenen die we er zelf voor geven).
- (3) Als ons brein wordt beïnvloed door factoren waar we niet bewust van zijn en als ons brein *altijd* ons gedrag bepaalt, dan bestaat de vrije wil niet.
- (4) Dus: de vrije wil bestaat niet.

---

⁹ Lamme: <https://www.youtube.com/watch?v=LaA5wBLCesM>; Philipse: https://www.youtube.com/watch?v=b_Zr-Q2rXNU

De onenigheid tussen Lamme en Philipse kan nu precies worden geïdentificeerd: ze zijn het oneens over (2).

Let op: (3) is een verzwegen premisse in Lamme's betoog; een aanname over de vrije wil die hij niet expliciet maakt ("de vrije wil bestaat alleen als ons gedrag soms wordt bepaald door de redenen die we er zelf voor geven").¹⁰

//

Opdracht 2.1:

Lees secties 1-6 uit:

Kagan, S. 2011. Do I Make a Difference? *Philosophy & Public Affairs* 39.

En maak een reconstructie van Kagans redenering in deze secties.

Let op: eenvoud is belangrijk in deze opdracht. Laat je niet afleiden door details, en identificeer enkel de belangrijkste stappen die Kagan zet.

//

In zijn artikel verkent Kagan een probleem voor het consequentialisme. Deze visie omschrijft hij grofweg als volgt:

Handeling A van S is moreel te veroordelen als (en alleen als¹¹) de resultaten beter waren geweest als S A niet had gedaan.

Voorbeeld:

Je vervuilt een beek, waaruit een meisje drinkt en sterft. Je gedrag is moreel te veroordelen omdat het meisje sterft, en had je de beek niet vervuilt, dan was het meisje niet gestorven.

Volgens Kagan ontstaat er een probleem als we kijken naar zogeheten "gezamenlijke handelingssituaties". In zulke situaties doen vele mensen een bepaalde handeling die tezamen een slechte uitkomst teweegbrengen. Echter, of een specifiek individu wel of niet handelt, maakt geen verschil voor de uitkomst.

Kagans centrale voorbeeld: de bio-industrie.

Of jij wel of geen kip koopt in de winkel maakt geen verschil t.o.v. de productie in de bio-industrie. Er worden niet minder kippen gefokt en geslacht als jij besluit geen kip meer te kopen. Immers: genoeg andere consumenten kopen ze wel.

Dit is geen exclusief geval:

- Stel je koopt een T-shirt van €5 in de Primark, gemaakt door mensen die uitgebuit worden. Maar: als je dat T-shirt niet gekocht had, dan is het niet zo dat de mensen niet uitgebuit zouden worden. Immers: genoeg andere consumenten kopen ook fast fashion.¹²
- Stel je neemt de auto naar de supermarkt, waarbij je bijdraagt aan de vervuiling en luchtkwaliteit van je woonplaats. Maar: als je dat niet had gedaan, dan is het niet zo dat de luchtkwaliteit beter was geweest. Immers: genoeg andere mensen rijden ook door je woonplaats met hun auto.

Kagan beschrijft het probleem voor consequentialisme in de volgende cruciale passage:

"The problem, in effect, is this: consequentialism condemns my act only when my act makes a difference. But in the kind of cases we are imagining, my act makes no difference, and so cannot be condemned by

¹⁰ Philipse geeft wel expliciet aan wat hij onder de vrije wil verstaat (ga zelf na).

¹¹ Later meer over de betekenis van deze voorwaarden.

¹² Zie: <http://www.slavernijvoetafdruk.nl/>

consequentialism—even though it remains true that when enough such acts are performed the results are bad. Thus consequentialism fails to condemn my act.” (2011: 108)

In stappen:

- (1) Consequentialisme veroordeelt een individuele handeling A alleen als A een verschil maakt.
- (2) A maakt geen verschil in gezamenlijke handelingsituaties.
- (3) Dus: consequentialisme kan A niet veroordelen in zulke situaties (wat een probleem vormt voor consequentialisme).

Let op: normaliter kun je niet alle zinnen uit een tekst gebruiken voor je reconstructie. Sommige zinnen geven verdere uitleg of vermelden details die minder belangrijk zijn, en die hoef je niet terug te laten komen in je reconstructie.

Opbouw Kagans artikel:

- Sect. 3: verdediging van (2) op basis van voorbeelden.
- Sect. 4: verdediging van (1) tegen vier bezwaren (namelijk dat A op een andere consequentialistische wijze veroordeeld zou kunnen worden, wat Kagan betwist).
- Sect. 5: verdediging van (2) tegen een bezwaar (namelijk dat A wel een verschil zou maken, maar een onwaarneembaar verschil).
- Sect. 6: introductie van een ander bezwaar op (2) (namelijk dat A wel een verschil maakt als het een “triggering case” is en een drempel overschrijdt).

//

Type van redeneringen:

Enkelvoudig:

Eén set premissen ondersteunt een conclusie.

Voorbeeld:

Annemart is niet thuis, want er is college en als er college is dan is ze niet thuis.

Complex en samengesteld:

Premissen ondersteunen een conclusie, via tussenstappen (subconclusies).

Voorbeeld:

Annemart is niet thuis, want er is college, en er is college want de docent zegt het.

Complex en meervoudig:

Verschillende sets premissen ondersteunen een conclusie.

Voorbeeld:

Annemart is niet thuis, want er is college en er doet niemand open.

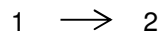
Het verschil met de enkelvoudige redenering is dat er nu twee verschillende argumenten zijn voor de conclusie.

Dezelfde typering geldt voor contraredeneringen (redeneringen *tegen* een standpunt, in plaats van ervoor).

//

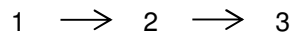
Redeneringen kunnen weergegeven worden in een *pijlendiagram*. In zo'n diagram staan de nummers voor de verschillende proposities (uit het argument), en geven pijlen naar rechts (→) aan dat ze een propositie ondersteunen (argument pro).

Voorbeeld enkelvoudig:

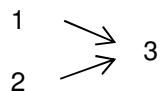
Hier staat: 1 ondersteunt 2.

Voorbeeld complex en samengesteld:

Hier staat: 1 ondersteunt 2 en 2 ondersteunt 3.

Voorbeeld complex en meervoudig:

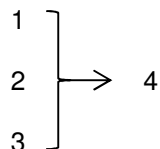
Hier staat: 1 ondersteunt 3 en 2 ondersteunt 3.

Neem nu Singers argument:

- (1) Als je honger in de wereld tegen kan gaan door substantieel te doneren, en je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren, dan moet je substantieel doneren.
- (2) Je kunt honger in de wereld tegen gaan door substantieel te doneren.
- (3) Je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren.
- (4) Dus: je moet substantieel doneren (bv. 10% van je inkomen).

Dit is een enkelvoudige redenering: de conclusie wordt ondersteund door één set premissen (1, 2 en 3 vormen tezamen een argument pro 4).

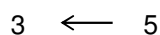
Het bijbehorende pijlendiagram is dan:

Niet alleen kun je argumenten pro weergeven met zulke diagrammen, dit geldt ook voor argumenten *contra*. In dat geval gebruik je de pijl naar links ($\longleftarrow$).

Stel je bent het niet eens met Singer's conclusie (4). Dan zul je een argument moeten opzetten tegen 1, 2, of 3.

Voorbeeld:

Hier staat: 5 ondermijnt 3.

In principe kun je hele debatten (met alle argumenten pro en con een bepaald standpunt) in een pijlendiagram weergeven.

Mensen zijn over het algemeen visueel ingesteld, en dan kunnen zulke visualisaties helpen.

//

Opdracht 2.2:

Ga na van welk type redeneringen voorkomen in Kagans tekst.

De hoofdredeneringen zijn doorgaans enkelvoudig:

- Sect. 2: consequentialisme veroordeelt A alleen als A een verschil maakt, en A maakt geen verschil in gezamenlijke handelingssituaties; dus: consequentialisme kan A niet veroordelen in zulke situaties.
- Sect. 4: consequentialisme kan A niet op een andere wijze veroordelen; dus: consequentialisme veroordeelt A alleen als A een verschil maakt. (Echter: het argument voor deze premisse is complex en meervoudig: Kagan geeft verschillende argumenten waarom consequentialisme A niet op een andere wijze kan veroordelen.)
- Sect. 5: A maakt wellicht een onwaarneembaar verschil in gezamenlijke handelingssituaties, maar als A een onwaarneembaar verschil maakt, dan is dat verschil moreel irrelevant; dus: A maakt geen moreel relevant verschil in gezamenlijke handelingssituaties.
- Sect. 6: A maakt een verschil als A een triggering case is; dus: consequentialisme kan A veroordelen als het een triggering case is (of als je niet weet of het een triggering case is).

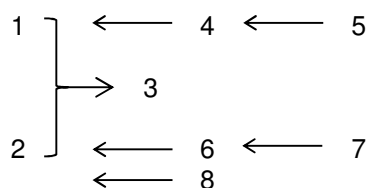
Opdracht 2.3:

Maak een pijlendiagram die de belangrijkste stappen van Kagans argument weergeeft.

Nummering proposities:

1. Consequentialisme veroordeelt A alleen als A een verschil maakt.
2. A maakt geen verschil in gezamenlijke handelingssituaties.
3. Consequentialisme kan A niet veroordelen in gezamenlijke handelingssituaties.
4. Consequentialisme veroordeelt A ook onder andere omstandigheden.
5. [Verdere argumenten tegen 4.]
6. A maakt wel een verschil in gezamenlijke handelingssituaties, namelijk een onwaarneembare.
7. [Verdere argumenten tegen 6.]
8. A maakt wel een verschil in gezamenlijke handelingssituaties, namelijk als A een triggering case is.

Pijlendiagram:

In dit diagram kun je zien wat door wat ondermijnd wordt:

- 5, 7 en 8 worden *niet* ondermijnd;
- 1 wordt uiteindelijk niet ondermijnd door 4, want 4 wordt zelf ondermijnd door 5;
- de aanval op 2 is meervoudig (namelijk vanaf 6 en 8);
- 2 wordt uiteindelijk niet ondermijnd door 6, want 6 wordt zelf ondermijnd door 7;
- 2 wordt wel ondermijnd door 8;
- daarmee wordt het argument pro 3 uiteindelijk ondermijnd door 8.

//

Nut:

Als je de techniek beheerst om argumentreconstructies te maken kun je *veel* sneller een tekst begrijpen.

En vervolgens beoordelen of je het eens bent.

Bedenk wat het zou schelen als er een argumentreconstructie beschikbaar zou zijn van elke tekst die wordt opgegeven voor een bepaald vak.

//

Opdracht 2.4:

Kies een filosofische tekst die je interesseert, en maak een argumentreconstructie en pijlendiagram van een passage daaruit.

Maak het jezelf niet te makkelijk: kies een uitdagende passage met een hoge argumentatiedichtheid.

Maak het jezelf ook niet te moeilijk: kies een korte passage van ~200 woorden, zodat je ruimte hebt om het tot het bot te analyseren.

Voeg ook de originele tekst toe, en geef een korte toelichting bij de keuzes die je hebt gemaakt in je reconstructie (in termen van de criteria: interpretatie, liefdadigheid, eenvoud).

Let op: als de auteur veel subredeneringen maakt is het zaak om te focussen op de hoofdlijn in je reconstructie. Immers: je reconstructie moet de tekst inzichtelijker maken (niet complexer).

Voor inspiratie:

Bruce, M. & S. Barbone 2011. *Just the Arguments*. Wiley.¹³

In dit boek staan argumentreconstructies van 100 bekende filosofische teksten. Let wel: als je een van deze teksten kiest, moet je nog steeds je *eigen* reconstructie maken. De reconstructies in het boek zijn vaak niet altijd optimaal, en het is de bedoeling dat je de drie criteria zelf afweegt, en deze afweging toelicht.

//

Opdracht 2.5:

Geef feedback op de uitwerking van de voorgaande opdracht van een medestudent:

- Welke zaken zijn goed weergegeven?
- Welke zaken kunnen verbeterd worden?

---

¹³ Online te raadplegen via de universiteitsbibliotheek.

3. Teksten lezen

Sommige teksten behoeven niet al te veel context om de redenering te kunnen volgen (zoals de teksten in §1). Maar andere teksten zijn minder toegankelijk. Lezen kan soms een lastige opgave zijn.

Lezen heeft vele facetten, en in het volgende richten we ons op twee centrale daarvan:

- gekaderd lezen
- onbevooroordeeld lezen

Gekaderd lezen is teksten lezen met een bepaalde discussie in het achterhoofd. Het doel van gekaderd lezen is om de tekst binnen die discussie te plaatsen. Deze vaardigheid is belangrijk. Bij veel filosofische teksten kun je relevante zaken over het hoofd zien, of zelfs het hele argument in een tekst missen, als je de bredere discussie niet kent.

In principe kun je bij alle teksten die je moet lezen voor een bepaald vak vragen naar zo'n kader, dat je helpt om de tekst te lezen.

Maar: gekaderd lezen heeft ook een nadeel. Namelijk dat je bevooroordeeld bent over de tekst. Het kan zijn dat je verwacht dat de auteur zus-of-zo zegt (omdat dat de mainstream lezing is), maar eigenlijk is de auteur veel genuanceerder.

Kortom: het is niet enkel belangrijk om te kunnen lezen binnen een kader, maar ook om dat kader niet al te strikt te nemen, en zelf kritisch te blijven.

//

Lees de volgende tekst:¹⁴

“Morally speaking it may matter a great deal how a death comes about, whether from natural causes, or at the hands of another, for example. Does it matter whether a man was killed or only let die? A great many people think it does: they think that killing is worse than letting die. And they draw conclusions from this for abortion, euthanasia, and the distribution of scarce medical resources. ... And isn't what they mean by it confirmed by the fact—isn't it a fact?—that in the following case, Charles must not kill, that he must instead let die:

- (3) Charles is a great transplant surgeon. One of his patients needs a new heart, but is of a relatively rare blood-type. By chance, Charles learns of a healthy specimen with that very blood-type. Charles can take the healthy specimen's heart, killing him, and install it in his patient, saving him. Or he can refrain from taking the healthy specimen's heart, letting his patient die.

I should imagine that most people would agree that Charles must not choose to take out the one man's heart to save the other: he must let his patient die. And isn't what they mean by it further confirmed by the fact—isn't it a fact?—that in the following case, David must not kill, that he must instead let die:

- (4) David is a great transplant surgeon. Five of his patients need new parts—one needs a heart, the others need, respectively, liver, stomach, spleen, and spinal cord—but all are of the same, relatively rare, blood-type. By chance, David learns of a healthy specimen with that very blood-type. David can take the healthy specimen's parts,

---

¹⁴ Thomson, J. J. 1976. Killing, Letting Die, and the Trolley Problem. *Monist* 59.

killing him, and install them in his patients, saving them. Or he can refrain from taking the healthy specimen's parts, letting his patients die.

If David may not even choose to cut up one where *five* will thereby be saved, surely what people who say "Killing is worse than letting die" mean by it must be right!

On the other hand, there is a lovely, nasty difficulty which confronts us at this point. Philippa Foot says—and seems right to say—that it is permissible for Edward, in the following case, to kill:

- (5) Edward is the driver of a trolley, whose brakes have just failed. On the track ahead of him are five people; the banks are so steep that they will not be able to get off the track in time. The track has a spur leading off to the right, and Edward can turn the trolley onto it. Unfortunately there is one person on the right-hand track. Edward can turn the trolley, killing the one; or he can refrain from turning the trolley, killing the five.

If what people who say "Killing is worse than letting die" mean by it is true, how is it that Edward may choose to turn that trolley? Killing and letting die apart, in fact, it's a lovely, nasty difficulty: why is it that Edward may turn that trolley to save his five, but David may not cut up his healthy specimen to save his five? I like to call this the trolley problem, in honor of Mrs. Foot's example.

Mrs. Foot's own solution to the trolley problem is this. We must accept that our 'negative duties', such as the duty to refrain from killing, are more stringent than our 'positive duties', such as the duty to save lives. If David does nothing, he violates a positive duty to save five lives; if he cuts up the healthy specimen, he violates a negative duty to refrain from killing one. Now the negative duty to refrain from killing one is not merely more stringent than the positive duty to save one, it is more stringent even than the positive duty to save five. So of course Charles may not cut up his one to save one; and David may not cut up his one even to save five. But Edward's case is different. For if Edward 'does nothing', he doesn't do nothing; he kills the five on the track ahead, for he drives right into them with his trolley. Whichever Edward does, turn or not turn, he kills. There is, for Edward, then, not a conflict between a positive duty to save five and a negative duty to refrain from killing one; there is, for Edward, a conflict between a negative duty to refrain from killing five and a negative duty to refrain from killing one. But this is no real conflict: a negative duty to refrain from killing five is surely more stringent than a negative duty to refrain from killing one. So Edward may, indeed must, turn that trolley.

Now I am inclined to think that Mrs. Foot is mistaken about why Edward may turn his trolley, but David may not cut up his healthy specimen. I say only that Edward "may" turn his trolley, and not that he must: my intuition tells me that it is not required that he turn it, but only that it is permissible for him to do so. But this isn't important now: it is, at any rate, permissible for him to do so. Why? Compare (5) with

- (6) Frank is a passenger on a trolley whose driver has just shouted that the trolley's brakes have failed, and who then died of the shock. On the track ahead are five people; the banks are so steep that they will not be able to get off the track in time. The track has a spur leading off to the right, and Frank can turn the trolley onto it. Unfortunately there is one person on the right hand track. Frank can turn the trolley, killing the one; or he can refrain from turning the trolley, letting the five die.

If Frank turns his trolley, he plainly kills his one, just as if Edward turns his trolley, he kills his one: anyone who turns a trolley onto a man presumably kills him. Mrs. Foot thinks that if Edward does nothing, he kills his five, and I agree with this: if a driver of a trolley drives it full speed into five people, he kills them, even if he only drives it into them because his brakes have failed. But it seems to me that if Frank does nothing, he kills no one. He at worst lets the trolley kill the five; he does not himself kill them, but only lets them die.

But then by Mrs. Foot's principles, the conflict for Frank is between the negative duty to refrain from killing one, and the positive duty to save five, just as it was for David. On her view, the former duty is the more stringent: its being more stringent was supposed to explain why David could not cut up his healthy specimen. So by her principles, Frank may no more turn that trolley than David may cut up his healthy specimen. Yet I take it that anyone who thinks Edward may turn his trolley will also think that Frank may turn his. Certainly the fact that Edward is driver, and Frank only passenger could not explain so large a difference.

So we stand in need, still, of a solution: why can Edward and Frank turn their trolleys, whereas David cannot cut up his healthy specimen? One's intuitions are, I think, fairly sharp on these matters. Suppose, for a further example, that

- (7) George is on a footbridge over the trolley tracks. He knows trolleys, and can see that the one approaching the bridge is out of control. On the track back of the bridge there are five people; the banks are so steep that they will not be able to get off the track in time. George knows that the only way to stop an out-of-control trolley is to drop a very heavy weight into its path. But the only available, sufficiently heavy weight is a fat man, also watching the trolley from the footbridge. George can shove the fat man onto the track in the path of the trolley, killing the fat man; or he can refrain from doing this, letting the five die.

Presumably George may not shove the fat man into the path of the trolley; he must let the five die. Why may Edward and Frank turn their trolleys to save their fives, whereas George must let his five die? George's shoving the fat man into the path of the trolley seems to be very like David's cutting up his healthy specimen. But what is the relevant likeness?" (1976: 204-8)

Deze passage vormt de introductie van Thomsons "Killing, Letting Die, and The Trolley Problem". Dit is een heel bekend artikel ondanks dat velen hem nooit verder hebben gelezen dan bovenstaande passage (tenminste, er bestaat weinig discussie van de rest van het artikel).

Het artikel wordt vaak aangehaald in het debat tussen consequentialisten en deontologen. Een grove typering:

Consequentialisme:

Als je tussen twee alternatieve handelingen moet kiezen, kies dan de handeling met de beste gevolgen voor het meeste aantal personen.

Deontologie:

Als je tussen twee alternatieve handelingen moet kiezen, kies dan de handeling waarbij je iedereen als doel op zich beschouwt (kortweg: respecteert), en niet enkel als een middel om een bepaald doel te bewerkstelligen.

Opdracht 3.1:

Lees bovenstaande passage nogmaals met de discussie tussen consequentialisten en deontologen in het achterhoofd, en bespreek in hoeverre dit helpt om Thomsons cases in perspectief te plaatsen.

Kun je de relevante factoren die worden genoemd in de theorieën (het aantal personen dat baat heeft bij jouw handeling, en of personen enkel als middel worden gebruikt) erin teruglezen? En ook: zien deze theorieën misschien bepaalde factoren over het hoofd, die van belang lijken in Thomsons cases?

//

Je zou consequentialisme zo toe kunnen passen dat je volgens die theorie *altijd* in mag grijpen om de vijf te redden (dus dat David de chirurg en George op de brug dat ook mogen).

En je zou deontologie zo toe kunnen passen dat je volgens die theorie *nooit* mag ingrijpen (dus ook Frank de passagier niet) als je daarbij een persoon enkel als middel gebruikt om vijf anderen te redden.

Dit zou betekenen dat case (6) problemen geeft voor deontologie (dat je nooit personen mag doden om anderen te redden), terwijl cases (4) en (7) problemen geven voor consequentialisme (dat het aantal overlevenden altijd gemaximaliseerd moet worden).

Meer nog: je zou kunnen denken dat je toch één van die theorieën moet kiezen om "consistent" te blijven, en dat je dus Thomsons intuïties in sommige van haar cases in twijfel moet trekken.

Maar dat is een misvatting. Natuurlijk zijn er altijd mensen die vinden dat je *altijd* voor het maximaal aantal overlevenden moet gaan of dat je *nooit* mag doden om anderen te redden, maar er zijn ook mensen, zoals Thomson, die vinden dat de zaken complexer liggen.

//

Opdracht 3.2:

Lees het *hele* artikel van Thomson, en probeer zo onbevooroordeeld en nauwkeurig mogelijk na te gaan wat Thomson ziet als het antwoord op het "trolleyprobleem".

Het trolleyprobleem:

Waarom mag Frank (6) één persoon doden om er vijf te redden, terwijl David (4) en George (7) dat niet mogen? Is er een relevant verschil?

Algemene tip:

Voor alle verwijzingen geldt: laat je niet weerhouden om de volledige en originele bronnen *zelf* op te zoeken om interpretaties en verwijzingen te checken. Dit om te voorkomen dat je gemeenplaatsen overneemt die op misvattingen berusten. (Bovendien zijn originele bronnen doorgaans genuanceerder en spannender dan secundaire literatuur erover.)

4. Argumentevaluatie: geldigheid

Vergelijk:

- (1) Als het regent, dan zijn de straten nat.
- (2) Het regent.
- (3) Dus: de straten zijn nat.

- (1) Als de straten nat zijn, dan regent het.
- (2) Het regent.
- (3) Dus: de straten zijn nat.

Volgt (3) steeds uit (1) en (2)?

Let op: er zit een subtiel, maar cruciaal verschil in (1).

Of conclusies volgen (of inferenties getrokken mogen worden) is een kwestie van *geldigheid*. Een argument is geldig als de conclusie volgt uit de premissen (ongeacht of de premissen waar zijn of niet).

Geldigheid is niet hetzelfde als *deugdelijkheid*. Een argument is deugdelijk¹⁵ als de conclusie volgt uit de premissen (dus als het argument geldig is) én de premissen waar (of tenminste plausibel) zijn.

Let op: zeg nooit dat een standpunt *geldig* is of een argument *waar*; geldigheid is een eigenschap die aan argumenten toekomt, en waarheid aan standpunten.

Discussies kunnen niet alleen over waarheid gaan, maar ook over geldigheid. Vaak weten we niet of premissen inderdaad waar zijn (en hebben we daarvoor meer informatie nodig, of moeten er verdere zaken uitgeklaard worden), maar kunnen we wel bepalen of bepaalde zaken volgen *als* bepaalde premissen waar zijn (wat we dan in het midden laten).

Voorbeeld:

“I think that the premise is false, that the fetus is not a person from the moment of conception. A newly fertilized ovum, a newly implanted clump of cells, is no more a person than an acorn is an oak tree. But I shall not discuss any of this. For it seems to me to be of great interest to ask what happens if, for the sake of argument, we allow the premise. How, precisely, are we supposed to get from there to the conclusion that abortion is morally impermissible?” (Thomson 1971: 48)

Thomson vraagt hier zich af hoe (1) tot (2) moet leiden, en laat verder in het midden of (1) inderdaad waar is:

- (1) De foetus is een persoon.
- (2) Dus: abortus is niet toegestaan.

//

Beschouw:

- (1) Ik ben binnen als ik college geef.
- (2) Ik geef geen college.
- (3) Dus: ik ben niet binnen.

---

¹⁵ In het Engels: “sound”.

Dit is ongeldig: de conclusie volgt niet uit de premissen.¹⁶

Meer specifiek: er zijn situaties denkbaar waar de premissen waar zijn, maar de conclusie nog steeds onwaar.

Stel dat ik ook binnen ben als ik aan het lunchen ben. Er kunnen allerlei redenen zijn waarom ik binnen ben. Premisse (1) stelt enkel dat college één van die redenen is (en premisse (2) stelt dat die reden niet op gaat), maar het argument zegt verder niets over andere redenen om binnen te zijn.

Check 1:

Stel dat ik wel degelijk buiten ben.

Maakt dit uit voor de geldigheid van het argument?

Nee, het argument kan ongeldig zijn ook als de conclusie feitelijk waar is.

Check 2:

Stel dat ik wel degelijk college geef.

Maakt dit uit voor de geldigheid van het argument?

Nee, het argument kan geldig zijn ook als een premisse feitelijk onwaar is.

Vergelijk:

- (1) Als ik college geef, dan ben ik binnen.
- (2) Ik ben niet binnen.
- (3) Dus: ik geef geen college.

Dit is wel geldig. Er zijn géén situaties denkbaar waar de premissen waar zijn, maar de conclusie onwaar (ga na).

Opdracht 4.1:

Bedenk een alledaagse redenering die:

- geldig is, maar niet deugdelijk;
- geldig is en deugdelijk;
- ongeldig is, maar ware premissen heeft.

//

In dit hoofdstuk zetten we deugdelijkheid verder tussen haakjes en gaan we in op geldigheid. De vraag: wat is het verschil tussen geldige en ongeldige argumenten?

Het verschil heeft te maken met hun *vorm*. Sommige argumenten nemen een logisch ongeldige vorm aan, andere een logisch geldige vorm.

Logisch geldige redeneervormen:

- Modus ponens
- Modus tollens
- Disjunctief syllogisme
- Dilemma
- Voorwaardelijk bewijs
- Reductio ad absurdum

Print deze lijst voor altijd in je hoofd.

Dit zijn namelijk de belangrijkste redeneervormen die filosofen hanteren.

En ze verschillen subtiel van hun ongeldige tegenhangers.

---

¹⁶ Vooralsnog richten we ons op "deductieve" geldigheid, en in het bijzonder de volgende definitie: een argument is deductief geldig desda er geen situatie denkbaar (of mogelijk) is waarin de premissen waar zijn en de conclusie onwaar.

//

De eerste en wellicht meest bekende redeneervorm:

Modus ponens

(1) Als p, dan q	prem
(2) p	prem
(3) Dus: q	vanuit 1, 2

Een redeneervorm bestaat uit een set regels, waarbij bij elke regel is aangegeven of het een premisse (prem), of een inferentie betreft. In het laatste geval geven we aan vanuit welke voorgaande regels de inferentie wordt getrokken.

De letters 'p' en 'q' in die regels staan symbool voor proposities. Dus als 'p' staat voor de propositie dat Socrates een mens is, en 'q' voor de propositie dat Socrates sterfelijk is, krijgen we het volgende argument:

- (1) Als Socrates een mens is, dan is Socrates sterfelijk.
- (2) Socrates is een mens.
- (3) Dus: Socrates is sterfelijk.

Alle argumenten van deze vorm zijn geldig: er zijn geen gevallen denkbaar waar de premissen waar zijn, maar de conclusie niet. Als (1) en (2) in dit geval waar zijn, moet Socrates wel sterfelijk zijn. Is hij dat niet, dan moet (1) en/of (2) onwaar zijn.

Voorbeeld Singer:

- (1) Als je honger in de wereld tegen kan gaan door substantieel te doneren, en je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren, dan moet je substantieel doneren.
- (2) Je kunt honger in de wereld tegen gaan door substantieel te doneren, en je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren.
- (3) Dus: je moet substantieel doneren.

Versus:

Affirmatie van de consequent

(1) Als q, dan p	prem
(2) p	prem
(3) Dus: q	vanuit 1, 2

Dit lijkt op modus ponens, met het enige verschil dat de volgorde van 'p' en 'q' in (1) andersom is.

Alle argumenten van deze vorm zijn *ongeldig*.

Voorbeeld:

- (1) Als het regent, dan zijn de straten nat.
- (2) De straten zijn nat.
- (3) Dus: het regent.

De conclusie volgt niet (dwingend). Als de straten nat zijn als het regent, en de straten zijn inderdaad nat, dan kan het nog steeds niet regenen (bv. omdat de straten nat zijn door toedoen van een overstroming).

//

Modus tollens

(1) Als p, dan q	prem
(2) Niet-q	prem
(3) Dus: niet-p	vanuit 1, 2

Een voorbeeld uit Kagans artikel:

- (1) Consequentialisme veroordeelt een individuele handeling A alleen als A een verschil maakt.
- (2) A maakt geen verschil in gezamenlijke handelingsituaties.
- (3) Dus: consequentialisme kan A niet veroordelen in zulke situaties.

Zoals gezegd in §2 vormt dit niet Kagans uiteindelijke standpunt.

Ander voorbeeld:¹⁷

- (1) De Oude Grieken waren moreel verantwoordelijk voor slavernij alleen als ze beter had kunnen weten.
- (2) Ze hadden niet beter kunnen weten (immers, niemand wist dat slavernij moreel verkeerd is).
- (3) Dus: de Oude Grieken waren niet moreel verantwoordelijk voor slavernij.

Versus:

Negatie van de antecedent

(1) Als q, dan p	prem
(2) Niet-q	prem
(3) Dus: niet-p	vanuit 1, 2

Voorbeeld:

- (1) Als het regent, dan zijn de straten nat.
- (2) Het regent niet.
- (3) Dus: de straten zijn droog.

Dit lijkt op modus tollens, met het enige verschil dat de volgorde van 'p' en 'q' in (1) andersom is.

Dit is weer een ongeldige redeneervorm. De conclusie volgt niet (dwingend). Als de straten nat zijn als het regent, en het regent niet, dan kunnen de straten nog steeds nat zijn (denk weer aan een overstroming).

//

Soms zeggen filosofen "iemand's modus ponens, is iemand anders modus tollens." Wat zou dit kunnen betekenen?

Neem Singers redenering:

- (1) Als je honger in de wereld tegen kan gaan door substantieel te doneren, en je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren, dan moet je substantieel doneren.
- (2) Je kunt honger in de wereld tegen gaan door substantieel te doneren, en je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren.
- (3) Dus: je moet substantieel doneren.

Dit argument heeft een modus ponens vorm, en is dus geldig. Je zou kunnen denken dat de conclusie absurd is, en moeilijk waar kan zijn. Daarmee neem je de ontkenning van (3) als premisse en trek je een andere conclusie (op basis van modus tollens):

- (1) Als je honger in de wereld tegen kan gaan door substantieel te doneren, en je hoeft daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde op te offeren, dan moet je substantieel doneren.

---

¹⁷ (2) is discutabel, zie eind §8.

- (2) Je moet *niet* substantieel doneren.
- (3) Dus: het is niet zo dat je honger in de wereld tegen kunt gaan door substantieel te doneren, of niet zo dat je daarbij niet iets van vergelijkbare morele waarde hoeft op te offeren.

Natuurlijk kun je niet zomaar een argument omtoveren in een ander argument. Je zal nog altijd de premissen moeten verdedigen. Aangezien je (1) accepteert, zal je moeten laten zien dat jouw (2) plausibeler is dan Singers (2).

//

Disjunctief syllogisme

(1) p of q	prem
(2) Niet-p	prem
(3) Dus: q	vanuit 1, 2

Voorbeeld:

- (1) Consequentialisme of deontologie is de oplossing voor het gezamenlijke handelingsprobleem.
- (2) Consequentialisme is geen oplossing.
- (3) Dus: deontologie is de oplossing.

//

Dilemma

(1) p of q	prem
(2) Als p, dan r	prem
(3) Als q, dan r	prem
(4) Dus: r	vanuit 1, 2, 3

'p' en 'q' worden hier ook wel de "hoorns" van het dilemma genoemd.

Voorbeeld:

- (1) Ofwel consequentialisme ofwel deontologie is correct.
- (2) Als consequentialisme correct is, dan is slavernij moreel verkeerd.
- (3) Als deontologie correct is, dan is slavernij moreel verkeerd.
- (4) Dus: slavernij is moreel verkeerd.

Als premisse (1) onwaar, dan wordt het dilemma "vals" genoemd.

//

Vanaf nu gaan we een verschil maken tussen premissen (prem) en assumpties (ass).

Premisse:

Een propositie die voor waar/plausibel wordt aangenomen in een argument.

Assumptie:

Een propositie die niet voor waar/plausibel wordt aangenomen, maar enkel tijdelijk wordt aangenomen om er iets uit af te leiden.

Let op: "assumptie" wordt hier gebruikt als technische term (d.w.z. een term met een specifieke betekenis die afwijkt van andere betekenissen die het kan hebben). Het is *geen* premisse van een argument die niet wordt ondersteund door een verder argument; het is hier helemaal geen premisse.

Assumpties spelen een rol in twee verschillende redeneervormen: voorwaardelijk bewijs en reductio ad absurdum.

//

Voorwaardelijk bewijs

(1) p	ass
(1) q	vanuit 1 (met verdere premissen)
(2) Dus: als p, dan q	vanuit 1, 2

Voorbeeld (dat we in §10 verder zullen uitwerken):

- (1) Determinisme is waar. [ass]
- (2) Ik ben niet verantwoordelijk voor mijn daden.
- (3) Dus: als determinisme waar is, dan ben ik niet verantwoordelijk voor mijn daden.

Belangrijk is dat determinisme hier niet voor waar wordt aangenomen, maar enkel in ogenschouw wordt genomen om na te gaan wat er uit volgt.

//

Reductio ad absurdum (bewijs uit het ongerijmde)

(1) p	ass
(2) q en niet-q	vanuit 1 (met verdere premissen)
(3) Dus: niet-p	vanuit 1, 2

Deze redeneervorm kun je bij uitstek gebruiken om een standpunt van je tegenstander onderuit te halen.

De redenering is dit. Stel dat het standpunt van je tegenstander waar is (je neemt p tijdelijk aan). Dan laat je zien dat uit p (eventueel met verdere premissen die je tegenstander ook accepteert) een contradictie (tegenspraak, absurditeit) volgt. Maar als p tot een contradictie leidt, dan kan p niet waar zijn, waar je mee besluit.

Argument Thomson:

- (1) Het recht op leven van iemand is altijd belangrijker dan iemand anders recht om te beslissen wat er in en met haar lichaam gebeurt. [ass]
- (2) Dus: het recht op leven van de violist is belangrijker dan mijn recht om te beslissen wat er met mijn lichaam gebeurt.
- (3) (2) is onwaar (wat een contradictie oplevert).
- (4) Dus: (1) is onwaar.

Let op: (1) is dus geen premisse van Thomson, maar een assumptie van haar tegenstander die ze enkel aanneemt om deze onderuit te halen.

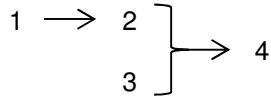
//

Pijlendiagrammen

Alle logisch geldige redeneervormen zijn enkelvoudige redeneringen (waar de conclusie wordt ondersteund door één set premissen), en kun je eenvoudig weergeven in een pijlendiagram.

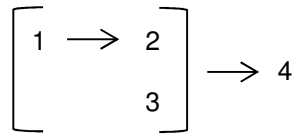
Zaken worden iets complexer als redeneervormen (pro of contra bepaalde proposities) gecombineerd worden.

Echter: assumpties zorgen voor problemen. Bovenstaand argument van Thomson kan niet direct als volgt worden weergegeven:

Immers: hier lijkt 1 indirect een argument uit te maken voor 4, wat niet kan omdat 4 de ontkenning van 1 is. De assumptie 1 vormt geen reden om de conclusie 4 aan te nemen (zoals een premisse dat zou doen). Hetzelfde geldt voor 2 en 3: zij vormen een contradictie en lijken niet direct een reden te vormen om 4 aan te nemen.

Wat *wel* een reden vormt om 4 aan te nemen: dat 1 tot een contradictie leidt. We kunnen dit aangeven door de redenering vanaf de assumptie tussen haakjes te plaatsen:

//

Paradoxen

Voorbeeld:

- Individuele handeling A is moreel verkeerd.
- A is moreel verkeerd alleen als A een verschil maakt.
- A maakt geen verschil.

Een paradox is een set van proposities die op zich genomen plausibel lijken, maar niet gezamenlijk waar kunnen zijn.

Hetzelfde geldt hier: de drie proposities zijn op zich genomen plausibel (d.w.z. in de besproken gezamenlijke handelingssituaties), maar tezamen inconsistent, wat betekent dat er ten minste één onwaar moet zijn.

Complexer voorbeeld:

- Een debat kan beslecht worden.
- Een debat kan beslecht worden alleen als er een criterium is op basis waarvan het beslecht kan worden dat door beide partijen wordt aanvaard.
- Er is een criterium dat door beide partijen wordt aanvaard alleen als het debat over het criterium beslecht kan worden.
- Er kan geen oneindige regressie van debatten beslecht worden.

Let op: paradoxen zijn zelf geen argumenten. Je kunt van paradoxen argumenten maken door alle leden van de betreffende inconsistente verzameling te verdedigen behalve één.

Reductio ad absurdum speelt hier een belangrijke rol:¹⁸

- (1) Een debat kan beslecht worden. [ass]
- (2) Een debat kan beslecht worden alleen als er een criterium is op basis waarvan het beslecht kan worden dat door beide partijen wordt aanvaard.
- (3) Er is een criterium dat door beide partijen wordt aanvaard alleen als het debat over het criterium beslecht kan worden.
- (4) Dus: een oneindige regressie van debatten kan beslecht worden.

¹⁸ Argumenten zoals deze zijn afkomstig van de antieke sceptici, zie Sextus Empiricus, *Hoofdlijnen van het pyrronisme*, 2.20.

- (5) (4) is absurd (wat een contradictie oplevert).
(6) Dus: er kan geen debat beslecht worden.

De regressie waar in (4) op bedoeld wordt: eerst is er een debat nr. 1 over een willekeurig onderwerp, dan is er een debat nr. 2 over het criterium op basis waarvan debat nr. 1 beslecht moet worden, dan is er een debat nr. 3 over het criterium op basis waarvan debat nr. 2 beslecht moet worden, en zo verder.¹⁹

//

Vormen van geldigheid:

In welke zin kan een conclusie uit premissen “volgen”?

Deductief:

Een argument is *deductief* geldig wanneer de conclusie waar moet zijn als de premissen waar zijn (en anders deductief ongeldig).

Er is in dit geval een “dwingend” of noodzakelijk verband tussen premissen en conclusie: er zijn geen gevallen denkbaar waar de premissen waar zijn, maar de conclusie onwaar.

Dit is het type geldigheid dat we hebben besproken.

Inductief:

Een argument is *inductief* geldig wanneer de conclusie plausibel wordt gemaakt door de premissen (en anders inductief ongeldig).

Er is nu geen dwingend verband (en er zijn in principe voorbeelden denkbaar waar de conclusie onwaar is, maar de premissen waar), maar de premissen maken de conclusie wel waarschijnlijker.

Sommige deductieve argumenten zijn ook logisch geldig:

Een argument is *logisch* geldig wanneer het een logisch geldige redeneervorm heeft (zoals modus ponens en reductio ad absurdum).

Een argument dat enkel deductief geldig is, maar niet logisch:

- (1) Socrates is een mens.
(2) Dus: Socrates is sterfelijk.

Het argument zou ook logisch geldig zijn als we een extra premisse zouden toevoegen (zodat het een modus ponens vorm aanneemt):

- (1) Socrates is een mens.
(2) Als Socrates een mens is, dan is hij sterfelijk.
(3) Dus: Socrates is sterfelijk.

//

Vormen van inductie:

- Generalisatie
- Analogieredenering
- Abductie

Generalisatie:

- (1) a heeft eigenschap F prem

---

¹⁹ Let op: geen van de redeneervormen die we hebben gezien brengt ons van (1)-(3) naar (4).

(2) b heeft eigenschap F	prem
(3) c heeft eigenschap F	prem
(4) Dus: alles heeft eigenschap F	vanuit 1, 2, 3

Let op: als je te snel concludeert dat alles F is (zonder dat je zorgvuldig een representatieve verzameling hebt bekeken), wordt je conclusie ook wel een "overhaaste generalisatie" genoemd.

Analogieredenering:

(1) a heeft eigenschap F	prem
(2) a en b delen andere eigenschappen	prem
(3) Dus: b heeft ook eigenschap F	vanuit 1, 2

Voorbeeld Thomson:

- (1) Het recht op leven van de violist is niet belangrijker dan mijn recht om te beslissen wat er in en met mijn lichaam gebeurt.
- (2) De situatie van de violist is vergelijkbaar met de abortussituatie.
- (3) Dus: het recht op leven van de foetus is niet belangrijker dan het recht van de moeder om te beslissen wat er in en met haar lichaam gebeurt.

Voorbeeld Singer:

- (1) Als je het kind kunt redden door in het meertje te springen zonder daarbij iets van vergelijkbare morele waarde op te hoeven geven, dan moet je moreel gezien in het meertje springen.
- (2) Het geval van het meertje is vergelijkbaar met armoede in de wereld.
- (3) Dus: als je armoede in de wereld tegen kan gaan door substantieel te doneren zonder daarbij iets van vergelijkbare morele waarde op te hoeven geven, dan moet je moreel gezien substantieel doneren.

Abductie:

(1) p	prem
(2) q is de beste verklaring voor p	prem
(3) Dus: q	vanuit 1, 2

Voorbeelden:

- (1) Ik heb twee handen.
  - (2) Dat de externe wereld bestaat is de beste verklaring voor het feit dat ik twee handen heb.
  - (3) Dus: de externe wereld bestaat.
-
- (1) De straten zijn nat.
  - (2) Dat het regent is de beste verklaring voor het feit dat de straten nat zijn.
  - (3) Dus: het regent.

Let op: deze redenering lijkt erg op de redeneervorm "affirmatie van de consequent":

- (1) De straten zijn nat.
- (2) Als het regent, dan zijn de straten nat.
- (3) Dus: het regent.

Vershil:

Waar de laatste redenering deductief ongeldig is (de conclusie hoeft niet waar te zijn, als de premissen waar zijn), is de abductieve redenering inductief geldig (de conclusie wordt nog steeds plausibel gemaakt door de premissen).

//

Het verschil tussen deductieve en inductieve argumenten: *monotoniciteit*.
Grofweg is een argument monotoon als je premissen toe kan voegen zonder dat het argument daarmee ongeldig kan worden.

Inductief geldige argumenten zijn niet monotoon. Immers, ze kunnen ongeldig worden als je een premisse toevoegt:

- (1) a heeft eigenschap F
- (2) b heeft eigenschap F
- (3) c heeft eigenschap F
- (4) d heeft eigenschap F niet [extra prem]
- (5) Dus (?): alles heeft eigenschap F

- (1) a heeft eigenschap F
- (2) a en b delen eigenschappen G en H
- (3) Maar: a en b delen verdere belangrijke eigenschappen niet [extra prem]
- (4) Dus (?): b heeft ook eigenschap F

In het laatste geval laat je zien dat er relevante verschillen zijn en dat de analogie niet opgaat.

Deze argumenten zijn ongeldig, omdat de conclusie niet meer plausibel wordt gemaakt door de premissen. Dit kan niet optreden bij deductief geldige argumenten (die daarmee monotoon zijn).

//

Opdracht 4.2:

Beschouw de volgende vraag van Plato, bekend als het Euthyphro dilemma (vgl. *Euthyphro*, 10a)

“Is iets moreel juist omdat de goden het goedkeuren, of keuren de goden het goed omdat het moreel juist is?”

Reconstrueer het argument met behulp van de redeneervormen uit dit hoofdstuk (er zijn meerdere opties mogelijk).

Wat direct opvalt: het standpunt wordt niet expliciet gemaakt in het citaat van Plato. Het betreft enkel een vraag.

Maar neem aan dat dit de conclusie is (“niet-p”):
Het is niet zo dat iets moreel juist omdat de goden het goedkeuren.

Met welke redeneervorm komen we naar deze conclusie?

Optie: reductio ad absurdum²⁰

(1) p	ass
(2) q	vanuit 1
(3) Niet-q	prem
(4) q en niet-q	vanuit 2, 3
(5) Dus: niet-p	vanuit 1, 4

Extra propositie:

q: slavernij kan moreel juist zijn

Het idee van deze reconstructie:

---

²⁰ Voor een alternatieve reconstructie: *Just the Arguments* (p. 51).

Als iets moreel juist is als de goden het goedkeuren, dan kan slavernij moreel juist zijn. Immers, de goden zouden slavernij goed kunnen keuren. Maar slavernij kan niet moreel juist zijn, en dus leidt p tot een contradictie.

//

Kortom: hoe ga je te werk?

1. Identificeer het belangrijkste standpunt van de auteur.
2. Kijk met welke redeneervorm je naar die conclusie toe zou kunnen komen.
3. Identificeer de belangrijkste informatie uit de tekst.
4. Kijk of je met die informatie de redeneervorm uit stap 2 in kan vullen, en probeer anders andere redeneervormen.

Deze vaardigheid vergt veel oefening!

5. Implicaties

Implicaties: proposities van de vorm “als [antecedent], dan [consequent]”.

Implicaties vormen de basis van het merendeel van redeneringen (denk aan modus ponens en modus tollens).

//

Het is handig om te onthouden dat de volgende proposities hetzelfde betekenen (en daarmee “equivalent” zijn):

- Als p, dan q
- q als p
- p alleen als q
- Alleen als q, p

Op het eerste gezicht levert dit vreemde equivalenties op:

- (i) Als het regent, dan zijn de straten nat.
- (ii) Het regent alleen als de straten nat zijn.

Betekenen (i) en (ii) hetzelfde? Bij (ii) kun je je afvragen: hoezo is het een noodzakelijke voorwaarde voor regenen dat de straten nat zijn? Haalt dat oorzaak (regenen) en gevolg (straten nat) niet door elkaar?

En wat bijvoorbeeld als de straten worden afgeschermd door een overdekking? In dat geval is (ii) onwaar. Het kan ook regenen, zelfs als ze droog blijven door die overdekking.

Echter: dit impliceert niet dat (i) en (ii) niet equivalent zijn. Immers, als er een overdekking is dan is (i) ook onwaar. Equivalentie gaat over of proposities in dezelfde omstandigheden waar zijn, en dat zijn (i) en (ii).

Belangrijk: de voorgaande proposities zijn *niet* equivalent met:

- Als q, dan p
- q alleen als p

De richting van de implicatie is cruciaal. Immers, zoals we hebben gezien volgen er verschillende dingen uit “als p, dan q” en “als q, dan p”.

//

We gaan makkelijk de fout in met implicaties.

Opdracht 5.1:

Op tafel liggen vier kaarten:

- kaart met 3
- kaart met 8
- rode kaart
- groene kaart

Elke kaart heeft een cijfer, en aan de andere kant een kleur.

Welke kaart of kaarten moet je omdraaien om na te gaan of de volgende implicatie waar is?

“Als een kaart even is, dan is de andere kant rood.”

Dit experiment is bekend onder de naam "Wason selection task", en slechts 4% van de mensen doet dit correct.²¹ De taak van een filosoof is om bij die 4% te zitten, en de gemaakte redeneerfouten te kunnen detecteren.

//

Met de redeneervormen uit §4 hebben we de middelen om Wasons experiment op te lossen.²²

Kaart met 3:

Deze kaart hoeft je niet om te draaien, want uit de premissen "als even, dan rood" en "oneven" volgt niets (op basis van de besproken redeneervormen).

Kaart met 8:

Deze even kaart moet je wel omdraaien. Op basis van modus ponens volgt dat de andere kant rood moet zijn (als even, dan rood; even; dus rood). Dit moet je dus checken.

Rode kaart:

Deze kaart hoeft je niet om te draaien, want uit de premissen "als even, dan rood" en "rood" volgt niets (op basis van de besproken redeneervormen).

Groene kaart:

Deze kaart moet je wel omdraaien. Op basis van modus tollens volgt dat de andere kant oneven moet zijn (als even, dan rood; niet-rood; dus oneven). Dit moet je dus checken.

//

Opdracht 5.2:

Ga na welke fout mensen begaan die de kaart met 3 of de rode kaart kiezen.

Kaart met 3:

Je weet dat "als even, dan rood" en "oneven". Als je denkt dat hier iets uit volgt dat interessant kan zijn (in het bijzonder "niet-rood"), dan bega je de negatie van de antecedent.

Rode kaart:

Je weet dat "als even, dan rood" en "rood". Als je denkt dat hier iets uit volgt dat interessant kan zijn (in het bijzonder "even"), dan bega je de affirmatie van de consequent.

//

Opdracht 5.3:

Doe Wasons experiment met iemand die dit vak niet volgt, en probeer de oplossing daarna aan diegene uit te leggen.

Leg dit ook voor jezelf uit in termen van:

- Als p, dan q.
- Als iemand alcohol drinkt, dan is diegene ouder dan 18 jaar.

---

²¹ Wason, P. C. 1968. Reasoning About a Rule. *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 20.

²² Kort antwoord: "als p, dan q" is enkel onwaar als p waar is en q onwaar; check daarom enkel deze twee zaken.

6. Propositieloga: vertalen

Om preciezer na te gaan of en hoe redeneringen logisch geldig zijn kunnen we gebruik maken van formele systemen. Propositieloga is zo'n systeem dat we hier zullen behandelen.

Dit doen we in twee afzonderlijke stappen:

Stap 1: zinnen in natuurlijke taal vertalen naar propositieloga.

Stap 2: afleidingen maken met propositieloga.

Stap 1 behandelen we in dit hoofdstuk, stap 2 in het volgende.

Propositieloga is een formele taal waarin proposities gesymboliseerd worden door letters: p, q, r, etc.

Er wordt vervolgens gebruikt gemaakt van enkele extra symbolen:²³

niet/negatie:	$\neg$
en/conjunctie:	$\wedge$
of/disjunctie:	$\vee$
als dan/implicatie:	$\rightarrow$
equivalentie:	$\leftrightarrow$
dus/inferentie:	/

Laten we de volgende vertaalsleutel hanteren:

p: Het regent.

q: De weergoden zijn boos.

Voorbeeld vertalingen:

Het regent niet.

$\neg p$

Het regent en de weergoden zijn boos.

$p \wedge q$

Het regent of het regent niet.

$p \vee \neg p$

Als het regent, dan zijn de weergoden boos.

$p \rightarrow q$

Als de weergoden boos zijn, dan regent het.

$q \rightarrow p$

De conjunctie van laatste twee uitspraken kunnen we ook weergeven met het equivalentieteken:²⁴

$p \leftrightarrow q$

Tot slot plaatsen we haakjes om ambiguïteiten te voorkomen. Neem bijvoorbeeld:

$\neg p \rightarrow q$

$\neg(p \rightarrow q)$

Vertaald:

Als het niet regent, zijn de weergoden boos.

Het is niet zo dat als het regent de weergoden boos zijn.

²³ Symbolen in Word: invoegen > symbool > meer symbolen > lettertype "Symbol".

²⁴ Dit teken kun je gebruiken voor definities, waar de linkerkant noodzakelijk en voldoende is voor de rechterkant (en andersom), zie §12.

Deze zinnen hebben een geheel andere betekenis:

De eerste zegt: als het droog is, hebben we te maken met boze goden.

De tweede zegt: het kan zo zijn dat het regent en de goden vrolijk zijn.

Als je denkt dat een uitspraak in natuurlijke taal ambigu is: geef beide lezingen en beide vertalingen.

Let op: vergeet nooit een vertaalsleutel expliciet te maken; zonder sleutel betekent je vertaling niets.

//

Opdracht 6.1:

Vertaal de volgende zinnen naar propositielogica:

- a. Zeus is een weergod en Aphrodite niet.
- b. Zeus en Aphrodite zijn Griekse goden.
- c. Morgen of overmorgen gaat het regenen.
- d. Als het deze of volgende week niet regent dan zijn de weergoden verdrietig.
- e. Als het niet regent en de weergoden verdrietig zijn dan zal de werkeloosheid stijgen.
- f. De economie trekt aan maar de werkeloosheid daalt niet.
- g. Als Zeus of Poseidon niet wint dan wint Aphrodite.
- h. Als Aphrodite wint dan winnen Zeus en Poseidon niet.

Opdracht 6.2:

Vertaal ook de volgende zinnen:

- a. De werkeloosheid kan slechts worden teruggedrongen wanneer de economie aantrekt.
- b. Tenzij de weergoden staken gaat het morgen regenen.
- c. We gaan naar buiten mits de weergoden al langs geweest zijn.
- d. Als er noch leraren noch leerlingen deugdzaam zijn dan kan de deugd niet onderwezen worden.

Tip: vertaal alle lastige termen naar termen die we inmiddels kennen:

- p slechts wanneer q: p alleen als q
- p tenzij (of behalve als) q: p, maar als q dan niet-p
- p mits q: p als en alleen als q

Opdracht 6.3:

Vertaal het volgende fragment naar propositielogica.

Je hebt niet alle zinnen nodig, laat dus weg wat irrelevant (of minder relevant) is om naar de conclusie te komen (en zoek de laatste, zoals altijd, eerst).

Socrates: Maar zeg eens, zijn er ook bij jullie in Thessalië geen voortreffelijke mannen?

Meno: Zeker!

Socrates: En zijn die ervoor te vinden zichzelf als leraar ter beschikking te stellen van de jeugd? Zijn ze het erover eens dat ze leraar zijn en dat de deugd onderwezen kan worden?

Meno: Bij Zeus, nee, Socrates! Nu eens zullen ze je zeggen dat ze onderwezen kan worden, dan weer dat het onmogelijk is.

Socrates: En kunnen we hen daarin leermeesters noemen, als ze het zelfs daarover niet eens zijn?

Meno: Dat denk ik niet, Socrates.

Socrates: Maar zijn die sofisten, de enigen die aanspraak maken op dat leraarschap, volgens jou dan wel leermeesters in de deugd?

Meno: Wat ik in Gorgias het meest bewonder, is juist dat je hem nooit die belofte zult horen doen. Hij lacht zelfs de anderen uit, als hij hoort dat die het wel beloven. Hij is van mening dat je van de mensen enkel goede sprekers kunt maken.

Socrates: Dus ook volgens jou zijn de sofisten geen leermeesters?

Meno: Dat kan ik je niet zeggen, Socrates. Met mijzelf is het zoals met de meeste mensen: nu eens denk ik dat ze het zijn, dan weer niet.

...

Socrates: Kun je nog een geval als dit noemen? De mensen die zichzelf als leermeesters aandienen, worden niet als zodanig erkend, zoals andere leermeesters; men zegt dat ze er zelf geen verstand van hebben, maar knoeiers zijn in het vak waarin ze beweren meesters te zijn. En de mensen die door iedereen als voortreffelijk beschouwd worden, beweren nu eens dat hun specialiteit wel, en dan weer dat ze niet onderwezen kan worden. Zou je mensen die over een bepaald onderwerp zo onzeker zijn, erkende leermeesters durven noemen?

Meno: Bij Zeus, nee!

Socrates: Als nu de Sofisten, noch de mensen die voortreffelijk zijn, de zaak kunnen onderwijzen, dan is het toch duidelijk dat ook anderen het niet kunnen?

Meno: Dat denk ik ook.

Socrates: Maar zonder leermeesters zijn er ook geen leerlingen!

Meno: Daarin heb je gelijk, denk ik.

Socrates: Maar waren we het er niet over eens dat iets waarvoor er geen leraren en geen leerlingen zijn, niet onderwezen kan worden?

Meno: Daarover zijn we het eens.

Socrates: En er zijn toch nergens leraren in de deugd te vinden?

Meno: Dat is zo.

Socrates: En zonder leraren zijn er ook geen leerlingen?

Meno: Dat is duidelijk.

Socrates: Dan zullen we moeten besluiten dat de deugd niet onderwezen kan worden.

(Plato, *Meno*; uit *Basisboek logica*, pp. 52-3)

7. Propositielogica: afleiden

Nu we zinnen kunnen vertalen naar propositielogica kunnen we door naar de volgende stap: afleidingen maken.

Hiervoor gebruiken we een systeem van 10 regels.²⁵

Let op: het systeem is op zich niet moeilijk, maar het kost tijd om het in de vingers te krijgen. Neem de tijd, oefen veel, en vraag hulp aan anderen als je er zelf niet uitkomt.

De eerste twee regels voor conjunctie:

Introductie conjunctie ($I_{\wedge}$):²⁶

1. α ...
2. β ...
3. $\alpha \wedge \beta$ $I_{\wedge}(1, 2)$

Gebruik conjunctie ($G_{\wedge}$):

1. $\alpha \wedge \beta$ ...
2. α $G_{\wedge}(1)$

Deze spreken voor zich. Als je weet dat ik besta en jij bestaat, dan weet je dat we allebei bestaan. En andersom: als je weet dat we allebei bestaan, weet je dat jij bestaat (en dat ik besta).

Introductie implicatie ($I_{\rightarrow}$):

1. α ass
2. β ...
3. $\alpha \rightarrow \beta$ $I_{\rightarrow}(1, 2)$

Deze kennen we al uit §4: voorwaardelijk bewijs.

Gebruik implicatie ($G_{\rightarrow}$):

1. $\alpha \rightarrow \beta$ ...
2. α ...
3. β $G_{\rightarrow}(1, 2)$

Deze kennen we ook al: modus ponens.

Introductie disjunctie ($I_{\vee}$):

1. α ...
2. $\alpha \vee \beta$ $I_{\vee}(1)$

Voorbeeld: als je weet dat het regent, dan weet je ook dat het regent *of* dat iets anders waar is (bv. dat soep lekker is).

Deze kennen we nog niet, en is niet zo intuïtief. Maar het idee is dat de disjunctie afgeleid mag worden, omdat deze waar is ongeacht welke disjunct waar is.

Gebruik disjunctie ($G_{\vee}$):

1. $\alpha \vee \beta$ ...
2. $\alpha \rightarrow \gamma$ ...
3. $\beta \rightarrow \gamma$ ...
4. γ $G_{\vee}(1, 2, 3)$

---

²⁵ Het systeem ("natuurlijke deductie") komt uit: Wim de Jong 2010. *Argumentatie en formele structuur. Basisboek logica*, hoofdstuk 5. Boom.

²⁶ In deze regels kunnen de letters 'α' en 'β' ingevuld worden voor eenvoudige proposities (zoals 'p') of voor complexere proposities (zoals " $p \wedge q$ ").

Deze kennen we als: dilemma.

Introductie negatie ($I\neg$):

1. α ass
2. $\beta \wedge \neg\beta$ $\dots$
3. $\neg\alpha$ $I\neg(1, 2)$

Deze kennen we als: reductio ad absurdum.

Gebruik negatie ($G\neg$):

1. α $\dots$
2. $\neg\alpha$ $\dots$
3. β $G\neg(1, 2)$

Als je weet dat het regent, en ook dat het *niet* regent, mag je eender wat concluderen.

$G\neg$ voelt niet direct intuïtief:

Hoezo mag ik uit het regent, en het regent niet, bv. afleiden dat soep lekker is (of welke andere conclusie dan ook)?

Maar bedenk wanneer argumenten deductief geldig zijn: als er geen situatie denkbaar is waar de premissen waar zijn, maar de conclusie niet.

In dit geval is er überhaupt geen situatie denkbaar waar beide premissen waar zijn (α en $\neg\alpha$), en volgt het dat het argument geldig is.

Verschil met $I\neg$:

In dit geval introduceer je geen negatie, maar gebruik je hem.

Je zal binnen filosofie vaker $I\neg$ dan $G\neg$ tegenkomen (en $I\neg$ is wel intuïtief).

Eliminatie dubbele negatie (elim):

1. $\neg\neg\alpha$ $\dots$
2. α elim (1)

Als je weet dat het niet zo is dat het niet regent, weet je dat het regent.

Teveel negaties maken het moeilijk (soms ondoenlijk) om een redenering te volgen, en kun je met deze regel weghalen.

Herhaling (herh):

1. α $\dots$
2. α herh (1)

Als je weet dat het regent, mag je deze informatie later in een redenering opnieuw gebruiken, en dat doe je met deze regel.

//

Kortom, enkele regels kenden we al uit §4:

- $G\rightarrow$: modus ponens
- $G\vee$: dilemma
- $I\rightarrow$: voorwaardelijk bewijs
- $I\neg$: reductio ad absurdum

De oplettende lezer mist er twee: modus tollens en disjunctief syllogisme. Deze kunnen echter uit de andere regels afgeleid worden.

Neem modus tollens. Vertaald: $p \rightarrow q, \neg q / \neg p$. De afleiding op basis van de regels ziet er als volgt uit:

1. $p \rightarrow q$ prem
2. $\neg q$ prem
3. p ass
4. q $G \rightarrow (1, 3)$
5. $q \wedge \neg q$ $I \wedge (2, 4)$
6. $\neg p$ $I \neg (3, 5)$

Hoe maak je zulke afleidingen zelf?

Er is een vast stappenplan te volgen:

Stap 1:

Schrijf eerst je premissen op (als je die hebt), en zet de conclusie ernaast, zodat het duidelijk is waar je heen wil.

1. $p \rightarrow q$ prem   Doel: $\neg p$
2. $\neg q$ prem
3. ...

Stap 2:

Kijk of je van de premissen naar de conclusie kan komen met de regels.

Dat is hier niet het geval. We kunnen bv. $G \rightarrow$ niet toepassen op 1 en 2.

Stap 3:

Kijk tot slot met wat voor soort conclusie je te maken hebt: is het een negatie, implicatie, etc.²⁷ Voor elk type is er een aparte instructie:

Doel	Instructie
$\neg \alpha$	Neem α aan als assumptie en probeer een contradictie af te leiden (met de premissen die je hebt), en sluit af met $I \neg$.
α	Neem $\neg \alpha$ aan als assumptie en probeer een contradictie af te leiden (met de premissen die je hebt), en sluit af met $I \neg$ en elim.
$\alpha \rightarrow \beta$	Neem α aan als assumptie en probeer β eruit af te leiden (met de premissen die je hebt), en sluit dan af met $I \rightarrow$.
$\alpha \vee \beta$	Probeer een van de twee af te leiden (uit premissen die je hebt), en voeg de andere toe met $I \vee$.
$\alpha \wedge \beta$	Probeer allebei af te leiden (uit premissen die je hebt), en voeg ze samen met $I \wedge$.

In ons geval hebben we te maken met een negatie, dus gaan we als volgt verder:

1. $p \rightarrow q$ prem   Doel: $\neg p$
2. $\neg q$ prem
3. p ass   Subdoel: contradictie

Nu moeten we volgens de instructie zoeken naar een contradictie. Die is niet ver weg: uit 1 en 3 krijgen we q (met $G \rightarrow$), in 2 we hebben $\neg q$ al staan, en dan voegen we die samen (met $I \wedge$):

4. q $G \rightarrow (1, 3)$
5. $q \wedge \neg q$ $I \wedge (2, 4)$

²⁷ Als de conclusie meerdere tekens bevat, kies dan het hoofdteken. Bv. het hoofdteken van " $\neg(p \wedge q)$ " is de negatie, niet de conjunctie, en dien je " $p \wedge q$ " aan te nemen en een contradictie af te leiden.

Nu hebben we alles om de conclusie eruit af te leiden:

$$6. \quad \neg p \qquad \qquad \qquad I\neg (3, 5)$$

We zeggen ook wel dat we met $I\neg$ de assumptie in 3 hier hebben “afgesloten.”

Alle assumpties die je onderweg aanneemt, moet je op een gegeven moment afsluiten (ofwel met $I\neg$, ofwel met $I\rightarrow$). (Als je meerdere assumpties aanneemt, moet je ze in de juiste volgorde afsluiten, zie verder.)

//

Alle stappen heb je nodig.

Denk niet: sommige stappen liggen zo voor de hand dat je ze niet op hoeft te schrijven. Propositielogica is als een computer die vastloopt als een regel moet worden toegepast op iets dat er niet staat.

//

Opdracht 7.1:

Laat zien dat de volgende argumenten geldig zijn met propositielogica:

- a. $p \wedge q, p \rightarrow ((q \wedge p) \rightarrow r) / r$
- b. $p, p \rightarrow (p \rightarrow (p \rightarrow q)) / q$
- c. $p, p \rightarrow q, p \rightarrow r / q \wedge (r \wedge p)$
- d. $p \wedge q, p \rightarrow r / q \wedge r$
- e. $p \wedge q, p \rightarrow t, q \rightarrow s / t \wedge s$
- f. $p / q \rightarrow (p \wedge q)$
- g. $p \rightarrow q, q \rightarrow r / p \rightarrow r$
- h. $p \rightarrow r, q \rightarrow r / (p \wedge q) \rightarrow r$

7.1.a. ter illustratie:

Schrijf om te beginnen weer alles op wat je hebt:

- 1. $p \wedge q$ prem   Doel: r
- 2. $p \rightarrow ((q \wedge p) \rightarrow r)$ prem

Hoe komen we naar de conclusie? In de premissen staan redelijk veel informatie, dus laten we kijken hoever we daarmee komen. In premisse 2 zien we “r” aan het eind van twee implicaties. Als we steeds de antecedent vinden, komen we uiteindelijk (met $G\rightarrow$) waar we willen zijn. Laten we eerst “p” loshalen uit 1, dan kunnen we naar de consequent in 2:

- 3. p $G\wedge (1)$
- 4. $(q \wedge p) \rightarrow r$ $G\rightarrow (2, 3)$

Vervolgens kunnen we dezelfde truc toepassen: de antecedent zoeken, en dan de consequent afleiden:

- 5. q $G\wedge (1)$
- 6. $q \wedge p$ $I\wedge (3, 5)$
- 7. r $G\rightarrow (4, 6)$

//

De redeneervorm uit §4 die we nog moeten doornemen is het disjunctief syllogisme. Deze kan ook afgeleid worden, maar kost wat stappen. We beginnen zoals altijd met de premissen en het doel:

1.	$p \vee q$	prem	Doel: q
2.	$\neg p$	prem	

We zien een disjunctie in 1. Als we kunnen aantonen dat q geïmpliceerd wordt door beide disjuncten, dan kunnen we tot q besluiten met $G\vee$. M.a.w. we gaan op zoek naar: $p \rightarrow q$, en $q \rightarrow q$. Neem p eerst:

3.	p	ass	Subdoel: q

We willen nu naar q . Hoe doen we dat? Je kan $\neg q$ als assumptie aannemen en een contradictie afleiden.²⁸

4.	$\neg q$	ass
5.	$p \wedge \neg p$	$I\wedge (2, 3)$
6.	$\neg\neg q$	$I\neg (4, 5)$
7.	q	elim (6)
8.	$p \rightarrow q$	$I\rightarrow (3, 7)$

Dit is de eerste poot. De tweede is makkelijker, omdat we q meteen uit q mogen afleiden:

9.	q	ass	Subdoel: q
10.	q	herh (9)	
11.	$q \rightarrow q$	$I\rightarrow (9, 7)$	

Nu hebben we alles om de disjunctie in 1 te gebruiken (let op de notatie):

12.	q	$G\vee (1, 8, 11)$

Alle stappen onder elkaar:

1.	$p \vee q$	prem
2.	$\neg p$	prem
3.	p	ass
4.	$\neg q$	ass
5.	$p \wedge \neg p$	$I\wedge (2, 3)$
6.	$\neg\neg q$	$I\neg (4, 5)$
7.	q	elim (6)
8.	$p \rightarrow q$	$I\rightarrow (3, 7)$
9.	q	ass
10.	q	herh (9)
11.	$q \rightarrow q$	$I\rightarrow (9, 7)$
12.	q	$G\vee (1, 8, 11)$

Zoals je ziet hebben we hier meerdere assumpties gebruikt. Dit is mogelijk, maar zaak is dan dat je ze in de juiste volgorde afsluit. Twee regels:

Een: je mag alleen de laatst genoemde assumptie afsluiten. In bovenstaand geval moet je eerst de assumptie in 4 afsluiten voordat je die in 3 afsluit.

Twee: je mag assumpties niet meer gebruiken als ze eenmaal zijn afgesloten. In bovenstaand geval mag je de assumptie in 4 niet meer gebruiken nadat je die hebt afgesloten met $I\neg$ in 6.

²⁸ Een kortere route: $G\neg$ toepassen op 2 en 3, en q er direct uit te halen.

//

Opdracht 7.2:

- a. $\neg q / p \rightarrow (q \rightarrow r)$
- b. $p \rightarrow (q \vee \neg r) / (p \wedge r) \rightarrow q$
- c. $p \wedge q / \neg(\neg p \vee \neg q)$
- d. $p \rightarrow (q \vee r), \neg q \wedge \neg r / \neg p$

7.2.c. ter illustratie:

We kunnen niet van premisse “ $p \wedge q$ ” naar conclusie “ $\neg(\neg p \vee \neg q)$ ”. Hoe dan beginnen?

De conclusie heeft als hoofdteken een negatie. De instructie zegt dan: neem “ $\neg p \vee \neg q$ ” aan en probeer een contradictie af te leiden (zodat je met $I\neg$ naar de conclusie mag).

1.	$p \wedge q$	prem	Doel: $\neg(\neg p \vee \neg q)$
2.	$\neg p \vee \neg q$	ass	Subdoel: contradictie

Wat nu? We kunnen weinig met de premisse op dit moment. Maar in de assumptie zien we een disjunctie staan. Deze kunnen we gebruiken met de regel $G\vee$:

$\neg p \vee \neg q$
 $\neg p \rightarrow \dots$
 $\neg q \rightarrow \dots$
/ ...

De vraag is nu wat voor “...” in te vullen. Zoals gezegd willen we naar een contradictie. We zien in de premisse “ $p \wedge q$ ” staan. Als we $\neg p$ of $\neg q$ kunnen vinden hebben we een contradictie. Laten we $\neg p$ kiezen, dan zoeken we deze twee poten:

$\neg p \rightarrow \neg p$
 $\neg q \rightarrow \neg p$

Deze vinden we door steeds de antecedent aan te nemen als assumptie en de consequent proberen af te leiden. Bij de eerste implicatie kan dat direct:

3.	$\neg p$	ass	Subdoel: $\neg p$
4.	$\neg p$	herh	
5.	$\neg p \rightarrow \neg p$	$I\rightarrow$ (3, 4)	

Bij de tweede implicatie zullen we een extra stap nodig hebben. Hoe komen we van $\neg q$ naar $\neg p$? We kijken weer naar wat we hebben en we zien in de premisse “ q ” staan. Als we die loshalen uit 1, dan mogen we met $G\neg$ naar $\neg p$.

6.	$\neg q$	ass	Subdoel: $\neg p$
7.	q	$G\wedge$ (1)	
8.	$\neg p$	$G\neg$ (6, 7)	
9.	$\neg q \rightarrow \neg p$	$I\rightarrow$ (6, 8)	

Nu hebben we alles om $G\vee$ toe te passen:

10.	$\neg p$	$G\vee$ (2, 5, 9)	

Als we nu ook “ p ” uit 1 halen, en samenvoegen, hebben we onze contradictie:

11. p $G \wedge (1)$
 12. $p \wedge \neg p$ $I \wedge (10, 11)$

Nu hoeven we alleen nog de assumptie in 2 af te sluiten met $I \neg$, en zijn we bij de conclusie aangekomen:

13. $\neg(\neg p \vee \neg q)$ $I \neg (2, 12)$

//

Opdracht 7.3:

- a. $\neg(p \wedge q) / p \rightarrow \neg q$
 b. $(p \rightarrow q) \rightarrow p, p \rightarrow (p \rightarrow q) / q$
 c. $p \rightarrow (q \rightarrow r) / q \rightarrow (p \rightarrow r)$
 d. $/ (p \rightarrow \neg q) \rightarrow \neg(p \wedge q)$
 e. $\neg p \rightarrow q, (p \vee r) \rightarrow s, \neg q / s$
 f. $(p \wedge q) \rightarrow (r \rightarrow s), \neg s \wedge r / p \rightarrow \neg q$
 g. $\neg p \vee \neg q, r \rightarrow p, s \rightarrow q / \neg r \vee \neg s$

//

Opdracht 7.4:

Laat zien dat een argument uit een filosofische tekst naar keuze geldig is met propositielogica (gebruik ten minste 4 verschillende regels).

//

Je hebt nu iets geleerd dat je misschien niet had verwacht in je studie filosofie. Maar: waarom moet je deze afleidingen eigenlijk kunnen maken?

In §4 hebben we gezegd dat de kwaliteit van argumenten deels afhangt van hun geldigheid, en zagen we de belangrijkste deductieve redeneervormen (modus ponens, etc.). Zojuist hebben we ons gericht op een prominent formeel systeem waarin deze redeneervormen geldig zijn: de propositielogica.

Er is nog meer over propositielogica te zeggen, en er zijn nog veel meer formele systemen, maar die laten we in dit tekstboek verder links liggen.

Als je in het vervolg een auteur een conclusie ziet trekken, en het is niet meteen duidelijk of die conclusie volgt, gebruik dan het gereedschap dat je nu tot je beschikking hebt: maak een vertaling in termen van "p" en "q", en probeer de conclusie af te leiden via de regels.

8. Argumentevaluatie: deugdelijkheid

Als een argument geldig is, hoeft het nog geen goed of deugdelijk argument te zijn. Immers, de conclusie mag volgen uit de premissen, maar de premissen kunnen nog steeds implausibel zijn. We gaan nu verder met deze andere kant van de beoordeling van argumenten.

//

Opdracht 8.1:

Maak een reconstructie van het argument in:

Rosen, G. 2004. Skepticism About Moral Responsibility. *Philosophical Perspectives* 18. [secties 4-6, pp. 298-304]

Context:

Een klassieke vorm van scepticisme omtrent morele verantwoordelijkheid stelt dat we gedetermineerd zijn in ons gedrag door oorzaken buiten ons, dat we dus geen alternatieve handelingsmogelijkheden hebben, en dat we daarom niet moreel verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor wat we doen.

Rosens scepticisme omtrent morele verantwoordelijkheid is van een andere soort en niet afhankelijk van deterministische aannames. Zijn scepticisme gaat niet over het excuus van dwang ("ik kon niet anders"), maar over het excuus van onwetendheid ("ik wist niet beter"). Volgens Rosen zijn we bijna altijd geëxcuseerd voor onze daden op basis van onwetendheid (een extreme conclusie!).

Reconstructie 1:

- (1) S is schuldig voor handeling A gedaan uit onwetendheid alleen als S schuldig is voor haar²⁹ onwetendheid.
- (2) S is schuldig voor haar onwetendheid alleen als haar onwetendheid een gevolg is van voorafgaand schuldig gedrag.
- (3) Haar onwetendheid is geen gevolg van voorafgaand schuldig gedrag.
- (4) Dus: S is niet schuldig voor A.

Stappen (1) en (2) staan vrij letterlijk in Rosens artikel, maar (3) en (4) niet. Hoewel ze een natuurlijk verloop van de redenering zouden zijn, is Rosens conclusie iets zwakker. Rosen zegt eerder dat we niet *met zekerheid kunnen vaststellen* of S schuldig is voor voorafgaand gedrag, en dus dat we niet met zekerheid kunnen vaststellen of S schuldig is voor A.

Reconstructie 2:

- (1) S is schuldig voor handeling A gedaan uit onwetendheid alleen als S schuldig is voor haar onwetendheid.
- (2) S is schuldig voor haar onwetendheid alleen als haar onwetendheid een gevolg is van voorafgaand schuldig gedrag.
- (3*) We kunnen niet met zekerheid vaststellen dat haar onwetendheid het gevolg is van voorafgaand schuldig gedrag.
- (4*) Dus: We kunnen niet met zekerheid vaststellen dat S schuldig is voor A.

De redeneervorm is niet direct af te lezen. Het lijkt op een soort *modus tollens*, maar niet helemaal.

---

²⁹ Of je het wil of niet, woordgebruik gaat gepaard met bepaalde stereotypen. Om seksistisch taalgebruik te voorkomen gebruiken filosofen doorgaans vrouwelijke voornaamwoorden.

Allereerst maakt modus tollens gebruik van één implicatie, niet twee. Premissen (1) en (2) kunnen we echter samennemen:³⁰

- (1*) S is schuldig voor handeling A gedaan uit onwetendheid alleen als haar onwetendheid een gevolg is van voorafgaand schuldig gedrag.

Maar nog steeds kunnen we niet van (1*) naar (4*). Immers, (1*) gaat over of we iets met zekerheid kunnen vaststellen en daar zegt (4*) niets over. We moeten dit nog aanpassen:

- (1**) We kunnen met zekerheid vaststellen dat S is schuldig voor handeling A gedaan uit onwetendheid alleen als we met zekerheid kunnen vaststellen dat haar onwetendheid een gevolg is van voorafgaand schuldig gedrag.

Nu volgt (4*) uit (3*) en (1**) op basis van modus tollens. (4*) vormt Rosens sceptische conclusie. Aangezien 'S' en 'A' staan voor een willekeurig persoon en een willekeurige handeling gedaan uit onwetendheid, is de conclusie dat we dit voor niemand met zekerheid vast kunnen stellen.

//

Nut:

Als je alle stappen van het argument hebt geïdentificeerd en gecontroleerd op geldigheid, kun je daarna goed zien welke opties je hebt.

Immers, als het argument geldig is, is de conclusie waar/plausibel als de premissen waar/plausibel zijn.

Gevolg:

Als je de conclusie wil verdedigen, moet je alle premissen verdedigen.

Maar: als je de conclusie *niet* wil accepteren, moet je ten minste één van de premissen onderuit halen.

//

Opdracht 8.2:

Ga na wat we tegen Rosens argument in zou kunnen brengen. Waar gaat het argument wellicht de mist in?

Leg je antwoord ook uit aan de hand van een voorbeeld (een eigen voorbeeld of een voorbeeld van Rosen).

//

Neem voor het gemak reconstructie 1. Deze reconstructie heeft drie premissen: (1), (2), (3*). Kunnen we ten minste één daarvan in twijfel trekken?

Premisse (1) is plausibel. Stel je maakt een exotisch diner voor je vrienden, en een van je vrienden blijkt allergisch te zijn voor een van de kruiden die je in het eten hebt gebruikt, en ze moet weken ziek thuis blijven. Valt jou iets te verwijten? Laten we aannemen dat je niets van de allergie wist, dat je vriendin er zelf ook niets van wist, dat er op internet niets over te vinden was, en dat je niet schuldig gehouden kan worden voor je onwetendheid. Als dat zo is, dan lijkt je ook niet schuldig voor de allergische reactie. Als het niet jouw fout is dat je onwetend bent, is het niet jouw fout dat je bepaalde dingen doet uit onwetendheid. Oftewel: (1).

---

³⁰ Immers, als X noodzakelijk is voor Y, en Y noodzakelijk voor Z, dan is X ook noodzakelijk voor Z. Meer over noodzakelijke voorwaarden in §11.

(2) is ook plausibel. Je bent alleen schuldig voor je onwetendheid in zoverre je schuldig bent voor het feit dat je je niet beter hebt geïnformeerd. Als je je bijvoorbeeld niet beter had kunnen informeren, dan ben je ook niet schuldig dat niet beter wist.

Blijft (3*) over. Kunnen we inderdaad niet met zekerheid vaststellen dat iemand is schuldig voor voorafgaand gedrag?

Een voorbeeld van Rosen:

“Suppose a surgeon orders that her type A patient be transfused with type B blood, that she does this only because she is mistaken about the patient’s blood type, and that she is mistaken about the blood type only because she neglected to double-check his chart (which had just been updated) immediately prior to surgery, as standard practice requires. Then we know this much. The surgeon is culpable for the bad transfusion (and the ensuing harm) only if she is culpable for her ignorance as to the patient’s blood type, and she is culpable for her ignorance only if she is culpable for her negligent failure to double-check the chart. Now focus on this negligent failure, which is of course the failure to comply with a [duty of inquiry]. It is plausible that in this case, as in most similar cases, the negligent failure will itself be an act done from ignorance. When the time is ripe for the precaution, the agent will fail to take it only because she does not then think—and so does not then know—that she ought to be taking it. But if the failure is thoughtless in this sense then our principles entail that the agent will be culpable for it only if she is culpable for the ignorance that underlies it. Our principles then further entail that she will be culpable for this bit of ignorance only if she is culpable for omitting some required precaution to prevent it—e.g., if she is forgetful, asking one of her colleagues to remind her to check the chart. And here the same series of questions will arise again. ... For now the point is simply to convey how complex and arcane the inquiry can be when we set out to determine, in light of our principles, whether an agent is responsible for an action done from ignorance.” (2004: 303)

In termen van de eerder opgestelde reconstructie:

- (1) De chirurg is schuldig voor de verkeerde bloedtransfusie alleen als ze schuldig is voor haar onwetendheid aangaande de bloedtypes.
- (2) De chirurg is schuldig voor haar onwetendheid alleen als ze schuldig is voor het feit dat ze de kaart van de patiënt niet dubbel heeft gecheckt.
- (3) We kunnen niet met zekerheid vaststellen dat de chirurg schuldig is voor dat laatste.
- (4) Dus: we kunnen niet met zekerheid vaststellen dat de chirurg is schuldig voor de verkeerde bloedtransfusie.

We zouden chirurgen in dit soort situaties waarschijnlijk verantwoordelijk willen houden. Echter, als Rosen gelijk heeft, is dit moeilijker dan het lijkt. Als je (4) wil ontkennen, en we nemen weer aan dat (1) en (2) plausibel zijn, dan moet (3) in twijfel getrokken worden.

Maar Rosen is niet zomaar verslagen. Is de chirurg daadwerkelijk schuldig voor het feit dat ze de kaart van de patiënt niet dubbel heeft gecheckt?

Er zijn twee situaties. Ofwel is de chirurg vergeetachtig en vergeet ze dit wel vaker te doen, of niet. Als ze niet vergeetachtig is, dan was het onredelijk om te verwachten dat ze bijvoorbeeld een collega had gevraagd om haar te helpen herinneren dat ze de kaart moest dubbelchecken, en dan moeten we haar niet schuldig houden dat ze het deze ene keer vergat.

Als de chirurg wel vaker zaken vergeet, was het *wel* redelijk om te verwachten dat ze hulp had ingeroepen van een collega (of van een andere reminder). Echter in dat geval keert de vraag terug of ze schuldig is dat ze dit niet heeft gedaan, of dat ze wellicht geëxcuseerd is op basis van onwetendheid.

Kortom: we zitten met een *regressie*, waarin we steeds iets anders moeten nagaan. We begonnen met de vraag: is de chirurg schuldig voor de verkeerde bloedtransfusie? Toen: is ze schuldig voor het niet dubbelchecken van de kaart? En nu: is ze schuldig voor nalatigheid omtrent haar vergeetachtigheid?

Aan de ene kant: als de chirurg bewust was dat ze iets had moeten doen aan haar vergeetachtigheid, maar het toch niet deed, dan is ze schuldig. Maar, zo stelt Rosen, het is lastig om te bepalen dat ze dit wist (als ze het al wist). Aan de andere kant: als de chirurg niet bewust was dat ze iets had moeten doen, dan volgt de vraag weer of ze schuldig was voor haar onwetendheid (wat ons verder de regressie in leidt).

Al met al lijkt (3) plausibel: we kunnen niet met zekerheid vaststellen dat de chirurg schuldig voor het feit dat ze de kaart van de patiënt niet dubbel heeft gecheckt.

//

Vergelijk nu echter een ander voorbeeld:

- (1) De slaafhouder is schuldig voor het uitbuiten van haar slaven alleen als ze schuldig is voor haar onwetendheid dat dit moreel ontoelaatbaar is.
- (2) De slaafhouder is schuldig voor haar onwetendheid alleen als ze schuldig is voor het feit dat ze zich niet beter heeft geïnformeerd.
- (3) We kunnen niet met zekerheid vaststellen dat de slaafhouder schuldig is voor dat laatste.
- (4) Dus: we kunnen niet met zekerheid vaststellen dat de slaafhouder schuldig is voor het uitbuiten van haar slaven.

Moody-Adams zou het oneens zijn met (4).³¹ Volgens haar is onwetendheid van slaafhouders “affected” (kortweg: ze hebben er baat bij om hun onwetendheid in stand te houden), en kunnen we ze nog steeds verantwoordelijk houden:

Opdracht 8.3:

Als (4) onwaar is, moet ten minste een van de premissen onwaar zijn. Welke premisse van Rosen zou Moody-Adams ontkennen?

---

³¹ Moody-Adams, M. M. 1994. Culture, Responsibility, and Affected Ignorance. *Ethics* 104.

9. Drogredenen

Goed argumenteren is niet hetzelfde als *overtuigen*.

Overtuigen is zorgen dat je publiek je conclusie aanvaardt. Maar het maakt in principe niet uit of je dat doet op basis van een deugdelijk argument, of eerder op basis van een bedrieglijk argument.

Andersom kun je een deugdelijke redenering hebben ook al aanvaardt je publiek de conclusie niet. (Al moet je hier natuurlijk voorzichtig zijn: als *niemand* je conclusie aanvaardt, ook de experts niet die er heel lang over nagedacht hebben, dan moet je wel bij jezelf te raden gaan.)

Drogredenen zijn argumenten die wellicht kunnen overtuigen, maar niet geldig zijn. Jullie taak om ze door te prikken.

Hieronder een serie veelvoorkomende drogredenen in formele versie.

Ad verecundiam: beroep op autoriteit

- (1) Een irrelevante autoriteit zegt dat p waar is
- (2) Dus: p

Ad ignorantiam: beroep op onwetendheid

- (1) Niemand heeft niet-p aangetoond
- (2) Dus: p

Verschuiven van de bewijslast

- (1) Jij hebt geen reden gegeven voor niet-p
- (2) Dus: p

Ad baculum: beroep op de stok

- (1) p niet accepteren heeft nadelige gevolgen voor jou
- (2) Dus: p

Ad consequentiam: gericht op gevolgen

- (1) Niet-p heeft nadelige gevolgen
- (2) Dus: p

De laatste twee verschillen. Vergelijk:

“Als je niet gelooft dat dit een geniaal tekstboek is, dan geef ik je een onvoldoende op het tentamen; dus is dit een geniaal tekstboek.”

“Als dit geen geniaal tekstboek is, dan zullen de studenten problemen krijgen met de rest van de opleiding; dus is dit een geniaal tekstboek.”

Ad populum: beroep op gemeengoed

- (1) Iedereen weet dat p waar is
- (2) Dus: p

Ad hominem: op de man spelen

- (1) Niet-p aanhangers zijn dom (of lui, lelijk, etc.)
- (2) Dus: p

Tu quoque: jij ook

- (1) Jij accepteert p ook
- (2) Dus: p

Let op: varianten hierop kunnen soms wel goede redeneringen opleveren:

- (1) Jij accepteert p ook
- (2) Maar als p, dan q

(3) Dus: q

Voorbeeld:

“Jij accepteert ook dat uitbuiting moreel verkeerd is; maar als uitbuiting verkeerd is, dan is het kopen van producten die gemaakt zijn door middel van uitbuiting dat ook; dus het kopen van die producten is moreel verkeerd.”

Ad misericordiam: beroep op medelijden

(1) Ik heb heel veel moeite gedaan om p te verdedigen

(2) Dus: p

Er zijn meer drogredenen. De ongeldige redeneervormen (affirmatie van de consequent, negatie van de antecedent) kunnen bijvoorbeeld ook misbruikt worden om een publiek te misleiden.

Grofweg kun je ervan uitgaan dat je te maken hebt met een drogreden wanneer deze niet ingaat op de inhoud van de conclusie en dus geen informatie geeft over waarheid ervan (maar eerder informatie geeft over de toehoorder of iets anders dat geen implicaties heeft voor waarheid of plausibiliteit).

Je zou ook kunnen zeggen dat bij drogredenen de verzwegen premisse “als (1), dan (2)” implausibel is.

De volgende drogreden is echter een uitzondering op deze typering:

Petitio principii: cirkelredenering

(1) p

(2) Dus: p

In dit geval geeft de premisse wél informatie over de waarheid van de conclusie (en is de verzwegen premisse “als p, dan p” plausibel). Toch wordt dit gezien als drogreden omdat al aangenomen wordt wat bewezen moet worden (en dit kan je publiek misleiden).

Voorbeelden zijn misschien niet altijd direct herkenbaar:

“Slaven houden is tegen de wet, dus slaven houden is strafbaar.”

Dit is een cirkelredenering in zoverre “tegen de wet zijn” en “strafbaar zijn” benamingen zijn van dezelfde eigenschappen.³²

Opdracht 9.1:

Ontmasker de drogredenen in de volgende video van Herman Philipse (in de eerste minuut): https://www.youtube.com/watch?v=b_Zr-Q2rXNU

---

³² Zulke redeneringen nemen de volgende vorm aan: (1) a is F; (2) F = G; (3) dus: a is G. Aangezien dit niet direct hetzelfde is als “p want p” moeten we voorzichtig zijn en niet alle redeneringen met deze vorm zomaar wegzetten.

10. Herschrijven

Het feit is dat de meeste mensen niet kunnen schrijven. Nog geen e-mail. Laat staan een betoog waarin een standpunt wordt verdedigd.

Schrijven is niet enkel zorgen dat je alles wat je wil zeggen ook hebt gezegd. Zinnen aan elkaar plakken.

Schrijven is ook zorgen dat alle zinnen relevant zijn, en dat ze op de juiste plek staan (namelijk dat ze stapsgewijs naar een standpunt toewerken).

Jullie taak om dat beter te leren doen.

Opdracht 10.1:

Bekijk de volgende fragmenten. Gebruik de handvaten die je tot dusver geleerd hebt en herschrijf de teksten.

“Als het determinisme waar is, d.w.z. als elke gebeurtenis gehoorzaamt aan onveranderlijke wetten, dan zal ook mijn wil geheel worden bepaald door mijn aangeboren karakter en mijn drijfveren. En dus kan ik mijn beslissingen niet in vrijheid nemen. Maar als dat zo is, ben ik niet verantwoordelijk voor mijn daden, want ik zou alleen verantwoordelijk voor mijn daden zijn, wanneer ik invloed kon uitoefenen op mijn beslissingen. Maar daar kan ik niets aan doen want deze komen noodzakelijk voort uit mijn karakter en mijn drijfveren. En geen van beide heb ik gemaakt en ik heb evenmin macht over ze: drijfveren komen van buiten en mijn karakter is het noodwendige product van aangeboren neigingen en de uitwendige invloeden waaraan ik gedurende mijn leven ben blootgesteld. Dientengevolge zijn determinisme en morele verantwoordelijkheid niet met elkaar te verenigen. Morele verantwoordelijkheid vooronderstelt vrijheid, d.w.z. de mogelijkheid om zich te onttrekken aan causaliteit.” (Schlick, *Problems of Ethics*, 1939; uit *Basisboek logica*, p. 48³³)

Maak eerst een reconstructie:

- (1) Determinisme is waar. [ass]
- (2) Dus: mijn beslissingen worden geheel bepaald door mijn karakter en drijfveren.
- (3) Ik heb geen van beide gemaakt en heb evenmin macht over ze.
- (4) Dus: ik kan geen invloed uitoefenen op mijn beslissingen.
- (5) Ik ben verantwoordelijk voor mijn daden alleen als ik invloed kan uitoefenen op mijn beslissingen.
- (6) Dus: ik ben niet verantwoordelijk voor mijn daden.
- (7) Dus: als determinisme waar is, ben ik niet verantwoordelijk voor mijn daden.

In zo'n reconstructieproces moet je keuzes maken. Ik heb bijvoorbeeld de term “vrijheid” laten vallen. Die term maakt de redenering onnodig ingewikkeld. Ze wordt toegelicht in de laatste zin (“de mogelijkheid om zich te onttrekken aan causaliteit”), en in de reconstructie ga ik ervan uit dat deze term wordt gedekt door “invloed uitoefenen”.

Tip:

Gebruik zo weinig mogelijk jargon (ongebruikelijk termen, of gebruikelijke termen met een ongebruikelijke betekenis). Als dat toch nodig is, definieer je termen (“vrijheid” in dit geval) *voordat* je je argument presenteert, niet aan het eind.

Herschreven tekst:

---

³³ Dit is een argument dat Schlick enkel aanhaalt om te laten zien dat het berust op verwarringen.

Stelling: als determinisme waar is, dan ben ik niet verantwoordelijk voor mijn daden. Immers, stel dat determinisme waar is. In dat geval worden mijn beslissingen geheel bepaald door mijn karakter en drijfveren. Deze heb ik geen van beide gemaakt, en evenmin heb ik macht over ze. Het volgt dat ik geen invloed kan uitoefenen op mijn beslissingen. Maar zulke invloed is noodzakelijk voor verantwoordelijkheid. Dus, als determinisme waar is, dan ben ik niet verantwoordelijk voor mijn daden.

//

Belangrijk is het verschil tussen zaken die tijdelijk aan worden genomen (assumpties), zaken die waar worden geacht (premissen), en zaken die uit andere dingen afgeleid worden (inferenties).

Uitleg bij (1)-(7):

- (1) is een assumptie die enkel wordt aangenomen om te kijken wat er uit volgt (namelijk (6)).
- (3) en (5) zijn premissen.
- (6) is een inferentie uit (4) en (5) op basis van modus tollens.
- (7) is een inferentie uit (1) en (6) op basis van voorwaardelijk bewijs.

Blijven (2) en (4) over. Hoe volgt (2) uit (1), en (4) uit (2) en (3)?

Er lijken geen van de redeneervormen die we hebben gezien in §4 aan te beantwoorden.

Tip:

Als je niet van A naar B kunt raken met een van de geldige redeneervormen, probeer dan te kijken of een extra premisse "als A, dan B" plausibel is, en leidt B af op basis van modus ponens.³⁴

Dit kan in het geval van (2) en (4):

- (2) kun je uit (1) halen op basis van de extra premisse "als determinisme waar is, dan worden mijn beslissingen geheel bepaald door mijn karakter en drijfveren" en modus ponens.
- (4) kun je uit (2) en (3) halen op basis van de extra premisse "als mijn beslissingen geheel worden bepaald door mijn karakter en drijfveren en als ik geen van beide heb gemaakt of macht over ze heb, dan kan ik geen invloed uitoefenen op mijn beslissingen" en modus ponens.

//

"Antithese: Er bestaat helemaal geen absoluut noodzakelijk wezen [in de wereld] als oorzaak ervan.

Bewijs: Stel de wereld is zelf een noodzakelijk wezen, of in de wereld bestaat een noodzakelijk wezen. Dan zou ofwel de reeks van haar veranderingen [van de wereld] een begin hebben dat onvoorwaardelijk noodzakelijk was, dus geen oorzaak had, en dat is in strijd met de dynamische wet van de bepaling van alle verschijnselen in de tijd. Ofwel de reeks zelf zou geen begin hebben, en weliswaar in al haar delen toevallig en voorwaardelijk zijn, maar als geheel toch absoluut noodzakelijk en onvoorwaardelijk; en dat is met zichzelf in tegenspraak, omdat het bestaan van een veelheid niet noodzakelijk kan zijn als geen enkel deel ervan een op zichzelf noodzakelijk bestaan bezit. ... Dus bestaat er in de

---

³⁴ De redeneervorm kan niet *zelf* als extra premisse ingevoegd worden. In het geval van modus ponens kun je bijvoorbeeld niet het volgende invoegen: 'als p en 'als p, dan q', dan q'. Waarom niet? Zie Carroll, L. 1895. What the Tortoise Said to Achilles. *Mind* 4.

wereld ... [geen] absoluut noodzakelijk wezen." (Kant, *Kritiek van de zuivere rede*, A453/B481; uit *Basisboek logica*, p. 160³⁵)

Maak eerst een reconstructie:

- (1) Stel: er bestaat iets dat noodzakelijk is. [ass]
- (2) Dan is dat ofwel (a) het begin van de reeks veranderingen in de wereld, ofwel (b) de reeks veranderingen zelf.
- (3) Hoorn (a) leidt tot een contradictie (namelijk met de wet dat alles een oorzaak heeft).
- (4) Hoorn (b) leidt ook tot een contradictie (omdat een geheel de betreffende eigenschap niet kan hebben als die geen van de delen toekomt).
- (5) Dus: er bestaat niets dat noodzakelijk is.

(1) is een assumptie die enkel wordt aangenomen om er een contradictie uit af te leiden en uiteindelijk te verwerpen. Dus de algemene redenering is een *reductio ad absurdum*.

Maar er is meer. De subredenering is een dilemma, namelijk tussen twee hoorns die beide tot een contradictie leiden.

Kants passage is in principe goed geordend. De belangrijkste taak in de herschrijving is het vereenvoudigen van het taalgebruik en het laten vallen van termen zoals "voorwaardelijk", "toevallig" en "absoluut" (die niets lijken toe te voegen, althans niet in deze passage).

Herschreven tekst:

Bestaat er iets dat noodzakelijk is? Er zijn twee opties. Ofwel is het begin van de reeks veranderingen in de wereld noodzakelijk. Ofwel is die reeks veranderingen zelf noodzakelijk. De eerste optie is implausibel. Immers, als het begin van de reeks veranderingen noodzakelijk is, dan heeft het geen oorzaak en dit is in tegenspraak met de wet dat alles een oorzaak heeft. De tweede optie is ook implausibel. Immers, als de reeks zelf noodzakelijk zou zijn, terwijl geen van haar delen dat is, dan zou het geheel de betreffende eigenschap hebben die geen van haar delen toekomt, wat niet kan. Kortom, beide hoorns leiden tot een tegenspraak, waaruit we mogen concluderen dat er niets bestaat dat noodzakelijk is.

//

Opdracht 10.2:

Kies een uitdagende passage met een hoge argumentatiedichtheid van ongeveer 150 woorden van een beroemde filosoof (Plato, Aristoteles, Hume, Kant, Russell, Parfit, etc.), en herschrijf deze passage (d.w.z. op basis van je argumentreconstructie).

Neem bij voorkeur een tekst waarvan je denkt: deze filosoof heeft wel een goed punt, maar dit is geen optimale manier om het te verwoorden.

Lever zowel de originele tekst als je herwerking in, en geef een korte toelichting bij de keuzes die je hebt gemaakt (in termen van de criteria: interpretatie, liefdadigheid, eenvoud).

---

³⁵ Kant verdedigt niet alleen de antithese, maar ook de these, namelijk dat er wél een "absoluut noodzakelijk wezen" zou bestaan (tezamen vormen ze een "antinomie").

11. Tegenvoorbeelden

X is een noodzakelijke voorwaarde voor Y:
Y *alleen als* X.

X is een voldoende voorwaarde voor Y:
Y *als* X.

Het verschil is cruciaal!

Als X voldoende is voor Y, en je krijgt te horen dat X het geval is, dan weet je ook dat Y het geval is (op basis van modus ponens).

Je weet het laatste niet als X enkel noodzakelijk zou zijn voor Y. Immers, als X het geval is, maar een andere noodzakelijke voorwaarde voor Y niet, dan is Y er niet.

Als X noodzakelijk is voor Y, en je krijgt te horen dat X niet het geval is, dan weet je ook dat Y niet het geval is (op basis van modus tollens).

Je weet het laatste niet als X enkel voldoende zou zijn voor Y. Immers, er zouden dan nog steeds *andere* voldoende voorwaarden voor Y op kunnen treden (en daarmee Y).

Kortom, als er wordt aangenomen dat er bepaalde zaken noodzakelijk of voldoende zijn, en je krijgt verdere informatie, dan weet je ook zaken die eruit moeten volgen. Volgen die zaken niet, dan waren die zaken waar je mee begon blijkbaar toch niet noodzakelijk of voldoende.

Dit is feitelijk de *essentie* van gedachte-experimenten.

//

Bekende voorbeelden van gedachte-experimenten zijn de volgende twee.

Frankfurt:³⁶

“Suppose someone—Black, let us say—wants Jones³⁷ to perform a certain action.³⁸ Black is prepared to go to considerable lengths to get his way, but he prefers to avoid showing his hand unnecessarily. So he waits until Jones is about to make up his mind what to do, and he does nothing unless it is clear to him (Black is an excellent judge of such things) that Jones is going to decide to do something other than what he wants him to do. If it does become clear that Jones is going to decide to do something else, Black takes effective steps to ensure that Jones decides to do, and that he does do, what he wants him to do. Whatever Jones’s initial preferences and inclinations, then, Black will have his way.

What steps will Black take, if he believes he must take steps, in order to ensure that Jones decides and acts as he wishes? Anyone with a theory concerning what “could have done otherwise” means may answer this question for himself by describing whatever measures he would regard as sufficient to guarantee that, in the relevant sense, Jones cannot do otherwise. Let Black pronounce a terrible threat, and in this way both force Jones to perform the desired action and prevent him from performing a forbidden one. Let Black give Jones a potion, or put him under hypnosis, and in some such way as these generate in Jones an irresistible inner compulsion to perform the act Black wants performed and to avoid others.

³⁶ Frankfurt, H. G. 1969. Alternate Possibilities and Moral Responsibility. *Journal of Philosophy* 66.

³⁷ “Jones₄” in Frankfurts tekst.

³⁸ Stel: Black wil dat Jones Smith uit de weg ruimt.

Or let Black manipulate the minute processes of Jones's brain and nervous system in some more direct way, so that causal forces running in and out of his synapses and along the poor man's nerves determine that he chooses to act and that he does act in the one way and not in any other. Given any conditions under which it will be maintained that Jones cannot do otherwise, in other words, let Black bring it about that those conditions prevail. The structure of the example is flexible enough, I think, to find a way around any charge of irrelevance by accommodating the doctrine on which the charge is based.

Now suppose that Black never has to show his hand because Jones, for reasons of his own, decides to perform and does perform the very action Black wants him to perform. In that case, it seems clear, Jones will bear precisely the same moral responsibility for what he does as he would have borne if Black had not been ready to take steps to ensure that he do it. It would be quite unreasonable to excuse Jones for his action, or to withhold the praise to which it would normally entitle him, on the basis of the fact that he could not have done otherwise. This fact played no role at all in leading him to act as he did. He would have acted the same even if it had not been a fact. Indeed, everything happened just as it would have happened without Black's presence in the situation and without his readiness to intrude into it." (1969: 835-6)

Gettier:³⁹

"Suppose that Smith and Jones have applied for a certain job. And suppose that Smith has strong evidence for the following conjunctive proposition:

- (d) Jones is the man who will get the job, and Jones has ten coins in his pocket.

Smith's evidence for (d) might be that the president of the company assured him that Jones would in the end be selected, and that he, Smith, had counted the coins in Jones's pocket ten minutes ago. Proposition (d) entails:

- (e) The man who will get the job has ten coins in his pocket.

Let us suppose that Smith sees the entailment from (d) to (e), and accepts (e) on the grounds of (d), for which he has strong evidence. In this case, Smith is clearly justified in believing that (e) is true.

But imagine, further, that unknown to Smith, he himself, not Jones, will get the job. And, also, unknown to Smith, he himself has ten coins in his pocket. Proposition (e) is then true, though proposition (d), from which Smith inferred (e), is false. In our example, then, all of the following are true: (i) (e) is true, (ii) Smith believes that (e) is true, and (iii) Smith is justified in believing that (e) is true. But it is equally clear that Smith does not know that (e) is true; for (e) is true in virtue of the number of coins in Smith's pocket, while Smith does not know how many coins are in Smith's pocket, and bases his belief in (e) on a count of the coins in Jones's pocket, whom he falsely believes to be the man who will get the job." (1963: 122)

Deze gedachte-experimenten vormen tegenvoorbeelden.

Tegenvoorbeelden kunnen een noodzakelijke of een voldoende voorwaarde in twijfel trekken.

---

³⁹ Gettier, E. 1963. Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis* 23.

**X is voldoende voor Y:
Y treedt altijd op als X dat doet.**

**Tegenvoorbeeld:
X zonder Y.**

Immers: als we een X zonder Y hebben, dan treedt Y niet altijd op met X, en dan is X onvoldoende voor Y.

Voorbeeld:
Iemand stelt dat 10 bier voldoende is voor een kater. Dus wanneer je 10 bier drinkt zou je een kater moeten krijgen.

Je verkrijgt een tegenvoorbeeld door een geval te vinden waarin iemand 10 bier drinkt maar geen kater krijgt.

**X is noodzakelijk voor Y:
Y treedt alleen op als X dat doet.
Ofwel: X treedt altijd op als Y dat doet.**

**Tegenvoorbeeld:
Y zonder X**

Immers, als we een Y zonder X hebben, dan X niet altijd op als Y dat doet, en dan is X niet noodzakelijk voor Y.

Voorbeeld:
Iemand stelt dat 5 bier noodzakelijk is voor een kater. Dus wanneer je een kater hebt, zou je 5 bier gedronken moeten hebben.

Je verkrijgt een tegenvoorbeeld door een geval te vinden waarin iemand een kater krijgt zonder 5 bier te hebben gedronken.

//

Opdracht 11.1:
Leg uit of Gettier en Frankfurt een noodzakelijke of een voldoende voorwaarde in vraag stellen.

Gettier case:

- wel JTB (“justified true belief”)
- geen kennis

Dit is een tegenvoorbeeld op:
JTB is voldoende voor kennis.

Gettier cases stellen dus géén noodzakelijk voorwaarde voor kennis in vraag (ga zelf na).

Argument:

- (1) Smith heeft JTB, maar geen kennis.
- (2) Dus: JTB is onvoldoende voor kennis.

Schematisch:

- (1) $X \text{ en } \neg Y$
- (2) Dus: X is onvoldoende voor Y

Let op: (2) zou je op twee manieren kunnen lezen:

- Als JTB, dan geen kennis.
- Het is niet zo dat: als JTB, dan kennis.

De eerste zegt dat JTB *nooit* samengaat met kennis. Dat is te sterk. Immers, Gettier cases geven enkel aan dat er een paar gevallen zijn waar dat zo is. Dus enkel het tweede volgt.

//

Frankfurt case:

- wel morele verantwoordelijkheid
- geen alternatieve handelingsmogelijkheden

Dit is een tegenvoorbeeld op:

Alternatieve handelingsmogelijkheden zijn noodzakelijk voor morele verantwoordelijkheid.

Frankfurt cases stellen géén voldoende voorwaarde voor morele verantwoordelijkheid in vraag (ga zelf na).

Argument:

- (1) Jones is moreel verantwoordelijk, maar heeft geen alternatieve handelingsmogelijkheden.
- (2) Dus: alternatieve handelingsmogelijkheden zijn niet noodzakelijk voor morele verantwoordelijkheid.

Schematisch:

- (1) $\neg X$ en Y
- (2) Dus: X is niet noodzakelijk voor Y

(2) heeft twee mogelijke lezingen:

- Als Jones moreel verantwoordelijk is, dan heeft Jones geen alternatieve handelingsmogelijkheden.
- Het is niet zo dat: als Jones moreel verantwoordelijk is, Jones dan alternatieve handelingsmogelijkheden heeft.

De eerste zegt dat morele verantwoordelijkheid nooit samengaat met alternatieve handelingsmogelijkheden. Dat is weer te sterk. Immers, Frankfurts case vormt maar een geval waar dat zo is. Enkel de tweede volgt.

//

De stap naar (2) lijkt deductief geldig. Maar: hoe volgt (2) eigenlijk uit (1) met propositielogica?

Aanwijzing 1:

Herschrijf het argument eerst in propositielogische taal.

Vertaalsleutel:

p : Jones is moreel verantwoordelijk.

q : Jones heeft alternatieve handelingsmogelijkheden.

(1) is nu makkelijk:

$p \wedge \neg q$

(2) is moeilijker:

$\neg(p \rightarrow q)$

Deze vertalingen zijn fout (ga na):

$p \rightarrow \neg q$

$\neg(p \leftarrow q)$

Aanwijzing 2:

Je weet nu dat je naar " $\neg(p \rightarrow q)$ " toe wilt redeneren.

Dit kun je doen door " $p \rightarrow q$ " aan te nemen, dan een contradictie proberen af te leiden, en dan tot " $\neg(p \rightarrow q)$ " besluiten met $I\neg$.

1.	$p \wedge \neg q$	prem
2.	$p \rightarrow q$	ass
3.	p	$G \wedge (1)$
4.	q	$G \rightarrow (2, 3)$
5.	$\neg q$	$G \wedge (1)$
6.	$q \wedge \neg q$	$I \wedge (4, 5)$
7.	$\neg(p \rightarrow q)$	$I \neg (3, 7)$

//

Handig om te weten:

Als X noodzakelijk is voor Y, dan is Y voldoende voor X.

Voorbeeld:

Als alternatieve handelingsmogelijkheden noodzakelijk zijn voor morele verantwoordelijkheid, dan is morele verantwoordelijkheid voldoende voor alternatieve handelingsmogelijkheden.

En omgekeerd:

Als X voldoende is voor Y, dan is Y noodzakelijk voor X.

Voorbeeld:

Als JTB voldoende is voor kennis, dan is kennis noodzakelijk voor JTB.

//

Opdracht 11.2:

Ga na voor een gedachte-experiment naar keuze welke noodzakelijke of voldoende voorwaarde in vraag wordt gesteld.

Lever ook de originele beschrijving van het experiment in (of leg het experiment goed uit).

Voor online experimenten:

<http://www.philosophyexperiments.com>

Voor verzamelingen zie o.a.:

Tittle, P. 2004. *What If. Collected Thought Experiments in Philosophy*. Routledge.

Bossart, Y. 2015. *Zonder vandaag morgen geen gisteren. Filosofische gedachte-experimenten*. Nieuw Amsterdam.

//

Let op: niet alle gedachte-experimenten worden direct neergezet als tegenvoorbeelden, en hebben eerder een open einde.

Bekijk Nozicks gedachte-experiment:⁴⁰

"Suppose there were an experience machine that would give you any experience you desired. Superduper neuropsychologists could stimulate your brain so that you would think and feel you were writing a great novel, or making a friend, or reading an interesting book. All the time you would

---

⁴⁰ Nozick, R. 1974. The Experience Machine. In *Anarchy, State, and Utopia*, pp. 42-45. Basic Books.

be floating in a tank, with electrodes attached to your brain. Should you plug into this machine for life, preprogramming your life's experiences? If you are worried about missing out on desirable experiences, we can suppose that business enterprises have researched thoroughly the lives of many others. You can pick and choose from their large library or smorgasbord of such experiences, selecting your life's experiences for, say, the next two years. After two years have passed, you will have ten minutes or ten hours out of the tank, to select the experiences of your next two years. Of course, while in the tank you won't know that you're there; you'll think it's all actually happening. Others can also plug in to have the experiences they want, so there's no need to stay unplugged to serve them. (Ignore problems such as who will service the machines if everyone plugs in.) Would you plug in? What else can matter to us, other than how our lives feel from the inside? Nor should you refrain because of the few moments of distress between the moment you've decided and the moment you're plugged. What's a few moments of distress compared to a lifetime of bliss (if that's what you choose), and why feel any distress at all if your decision is the best one?" (1974: 42-3)

Dit gedachte-experiment wordt vaak gezien als tegenvoorbeeld op hedonisme.⁴¹ Immers, zo gaat de redenering, als het echte leven verkiesbaar is boven de ervaringsmachine (waar je genot veel hoger is dan in het echte leven), dan kan genot niet het hoogste goed zijn.

Bovendien geeft Nozick na dit fragment verschillende redenen waarom het echte leven inderdaad verkiesbaar is volgens hem.

Echter, je kunt het gedachte-experiment ook zien als een experiment met een open einde, en waar de lezer zelf wordt uitgenodigd om na te denken over wat belangrijker is.

---

⁴¹ Tegen welk standpunt precies: X is verkiesbaar boven (of beter dan) Y *als of alleen als* X meer genot met zich meebrengt dan Y?

12. Definities

Voorbeeld van een definitie:

“S is bored by X iff

- (i) S is in a certain mental state in which
- (ii) S is weary,
- (iii) S is restless,
- (iv) S lacks interest in X to which she is subjected,
- (v) S’s state of weariness, restlessness, and lack of interest in X is unpleasant or undesirable to S, and
- (vi) S’s feeling of weariness and restlessness is causally connected to S’s lack of interest in X.”⁴²

Let op: “iff” is geen spelfout; het is de afkorting van ‘if and only if’, in het Nederlands: ‘dan en slechts dan als’ (desda, afgekort).

Definities geven daarmee noodzakelijke én voldoende voorwaarden. Volgens O’Brian zijn (i)-(vi) ieder noodzakelijk, en tezamen voldoende, voor verveling.

Ander voorbeeld:

“S knows that p iff

- (i) [that⁴³] p is true,
- (ii) S believes that p, and
- (iii) S is justified in believing that p.” (Gettier 1963: 121)

Gettier onderschrijft deze definitie natuurlijk *niet*. Hij geeft deze enkel om haar daarna in twijfel te trekken.

Algemene formule van een definitie:

X desda [Y, Z, ...]

waarbij:

X: een filosofisch concept (kennis, verantwoordelijkheid, verveling, etc.)

Y, Z, ...: ieder noodzakelijk, en tezamen voldoende, voor X

//

Definities kunnen van verschillende aard zijn, en verschillende functies hebben.

De volgende onderscheidingen zijn relevant:

- lexicaal vs. stipulatief
- revisionistisch vs. descriptief
- intensioneel vs. extensioneel
- verduidelijking vs. herkenning

Een *lexicale* definitie is een definitie van hoe een woord in feite gebruikt wordt of zou moeten worden, en die je in een woordenboek kunt vinden.

Een *stipulatieve* definitie is een definitie van hoe de auteur een woord wil gebruiken, en dat kan afwijken van hoe anderen dat gebruiken.

---

⁴² O’Brian, W. 2014. Boredom. *Analysis* 74.

⁴³ Gettier maakt een notatiefout! Voeg ofwel consistent ‘that’ toe (zodat ‘p’ steeds ingevuld moet worden door een volzin), of laat consistent ‘that’ weg (zodat ‘p’ steeds verwijst naar een propositie). Les: als je symbolen gebruikt, geef dan een vertaalsleutel over hoe de symbolen te lezen, en pas je eigen vertaalsleutel consistent toe.

Binnen filosofie zijn veel definities stipulatief, en heb je weinig aan een woordenboek. In alledaags taalgebruik zijn concepten vaak te vaag om daar interessante redeneringen mee te maken (neem “vrijheid” of “oorzakelijkheid”).

Je kunt bijvoorbeeld schrijven:

“In dit betoog gebruik ik de term oorzakelijkheid in de tegenfeitelijke betekenis. Dus met “X is een oorzaak van Y” bedoel ik dat Y niet was opgetreden als X niet was opgetreden.”

Als filosoof kun je meer of minder revisionistisch zijn. Een *revisionistische* definitie herzielt het actuele gebruik van een begrip, terwijl een *descriptieve* definitie dichter bij het actuele gebruik probeert te blijven.

//

In het algemeen geven definities aan wat zaken die onder de definitie vallen gemeen hebben. Dus een definitie van “morele toelaatbaarheid” geeft aan wat alle morele toelaatbare handelingen gemeen hebben.

Definities kunnen echter focussen op die kern of gemeenschappelijkheid (de betekenis), of eerder op die zaken die eronder vallen (de verwijzing). Welnu: een *intensionele* definitie legt de betekenis van een woord vast, terwijl een *extensionele* definitie de verwijzing vastlegt.

Voorbeeld: “Nederlander”

Intensionele definitie:

Mensen met een Nederlandse geschiedenis, cultuur, taal en afstamming.

Dit legt de betekenis vast, maar niet meteen ook het domein van dingen die eronder vallen.

Extensionele definitie:

Iedereen die zich binnen de landsgrenzen van Nederland bevindt.

Natuurlijk is deze definitie extensioneel incorrect: niet alles wat onder de definitie valt, valt ook onder de term “Nederlander” (bv. mensen die in Nederland op vakantie zijn).

Het opnoemen van alle dingen die onder de term vallen levert ook een extensionele definitie op:

De verzameling van Jan, Marie, etc.

//

Een definitie kan vervolgens twee functies hebben: *verduidelijking* of *herkenning*.

Als een definitie verduidelijkt, dan helpt ze een term te begrijpen.

Als een definitie een herkenningsfunctie heeft dan helpt ze aan te geven of iets onder een bepaald term valt.

Verduidelijkende definitie:

Bovenstaande intensionele definitie verduidelijkt niet direct. Immers, de term “Nederlands” komt weer terug in de definitie.⁴⁴

Een verdere verduidelijking kan bestaan uit specifieke culturele kenmerken, zoals dat mensen meer dan gemiddeld liefhebber zijn van schaatsen.

---

⁴⁴ Wat een zogeheten “cirkeldefinitie” oplevert. Cirkeldefinities zijn niet altijd problematisch; het hangt af van wat je met je definitie wil (verduidelijken, herkennen).

Herkennende definitie:

Mensen met een Nederlands paspoort. Of met oranje kleding. Dit zijn tekens waaraan je een Nederlander kan herkennen.

Er is een link tussen intensionele definities en de verduidelijkingsfunctie, als ook tussen extensionele definities en de herkenningsfunctie, maar de labels zijn in principe onafhankelijk.

//

Definitie Moody-Adams:

“Affected ignorance—choosing not to know what one can and should know—is a complex phenomenon, but sometimes it simply involves refusing to consider whether some practice in which one participates might be wrong. Sometimes—perhaps much of the time—cultures are perpetuated by human beings who are uncritically committed to the internal perspective on the way of life they hope to preserve.” (1994: 296)

Voorbeeld van Moody-Adams:

De Oude Grieken waren onwetend over de morele ontoelaatbaarheid van slavernij. Volgens Moody-Adams was dit een kwestie van “affected” (hypocriete) onwetend. Ze wisten niet beter, maar stelden zich ook geen vragen.

Ander voorbeeld:

Veel consumenten zijn onwetend over de omstandigheden waarin de producten die ze kopen gemaakt zijn (kleding, voeding, elektronica, etc.). Toch is hier steeds meer informatie over (zie bv. <https://www.rankabrand.nl>). Hier lijkt vaak ook te gelden: consumenten kunnen zich beter informeren, maar doen het niet.

Moody-Adams’ definitie (de eerste zin van het citaat) in termen van noodzakelijke en voldoende voorwaarden:

S’s onwetendheid omtrent p is “affected” desda

- (i) S kiest om zich niet te informeren over p;
- (ii) S zou dit wel moeten doen; en
- (iii) S kan dit ook doen.

Voorbeelden van ‘p’:

- Slaven houden is moreel verkeerd.
- Dit product is gemaakt door mensen die uitgebuit worden.

Soort definitie:

Intensioneel eerder dan extensioneel: het legt de betekenis vast van de term, eerder dan het domein van dingen waar ze naar verwijst.

Opdracht 12.1:

Bespreek of dit een *goede* intensionele dan wel extensionele definitie is, d.w.z. of bepaalde voorwaarden overbodig zijn, of juist missen.

Kwesties die je kunt aansnijden zijn onder andere:

- S is onwetend, maar moet S geen vaag vermoeden hebben dat p waar zou kunnen zijn om informatie te kunnen vermijden?
- Is S’s onwetendheid altijd ingebed in een sociale context? (Denk aan het voorbeeld van slavernij.)
- Is er iets algemeen te zeggen over het motief van S? Heeft ze baat bij haar onwetendheid? Is de praktijk waaraan ze deelneemt voordelig voor haar? Tast kennis over p haar zelfbeeld aan?

//

Sommige filosofiestudenten gaan ervan uit dat voorbeelden overbodig zijn. Dat teksten geschreven kunnen worden zonder ook maar één voorbeeld te noemen. Het klopt dat filosofen een neiging hebben naar abstractie. En het klopt dat je verdwaald kunt raken in de details van een voorbeeld.

Echter: zonder toepassingen zijn algemene definities en standpunten betekenisloos.

Opdracht 12.2:

Ga na of jouw voorwaarden uit de vorige opdracht alle onderstaande voorbeelden van Moody-Adams dekken, of pas ze eventueel aan:

“In practice, affected ignorance takes several forms; I discuss only four important varieties. The elaborate linguistic deceptions by which torturers are known to mask the reality of their activities illustrate a particularly malevolent variety of affected ignorance. Reports from around the world reveal a striking similarity in the way in which those engaged in torture describe their violent methods by means of deceptively benign phrases such as “the telephone” and the “parrots’ swing.” Such descriptions ultimately allow the torturer to deny the connection between his wrongdoing and the suffering of his victim.

To understand the second variety of affected ignorance, we can imagine the head of an investment banking firm who demands that her employees increase the firm’s profits but insists on knowing nothing about the means used to accomplish this. This executive’s wish to “know nothing” of the potential wrongdoing of her employees is surely—in some degree—culpable.

A third variety of affected ignorance is typically manifested in the readiness of some people to “ask no questions” about some state of affairs, in spite of evidence that an inquiry may be needed in order to stop or prevent wrongdoing. Thus a mother who repeatedly accepts expensive gifts from a teenage son with a modest income is surely complicit in her son’s wrongdoing—at least morally—if the gifts have been purchased with money from the sale of drugs.

Finally, perhaps the most common form of affected ignorance is the tendency to avoid acknowledging our human fallibility: as finite and fallible beings, even our most deeply held convictions may be wrong. But it is also common for human beings to avoid or deny this possibility. Mill relies on the prevalence of this variety of affected ignorance and on its common connection with the desire to suppress the convictions of others, in order to argue for freedom of thought and expression. Of course, Mill may be incorrect in his claim that all silencing of discussion is “an assumption of infallibility.” But he is clearly right to assume that there is a common human tendency to avoid, or even to refuse, acknowledgment of our own fallibility. Equally important, this tendency is often manifested in some of the most vicious wrongdoing possible. An extremely bigoted person who would violently silence protest of his bigotry is almost always guilty of this variety of affected ignorance. But it is at work even in less actively malevolent cases. A university administrator who refuses to investigate charges of wrongdoing because his colleague “couldn’t possibly” be guilty of sexual harassment also manifests this kind of affected ignorance.” (1994: 301-2)

Kwesties die je kunt aansnijden:

- Waarom moeten ze zich beter informeren?
- Kunnen ze zichzelf wel beter informeren?
- In welke zin nemen ze deel aan iets ontoelaatbaars?
- Wat zijn hun precieze motieven om onwetend te blijven?

//

Nut:

Definieer de termen van het standpunt dat je verdedigt. Belangrijk om te weten waarover je praat.

En dat je redeneringen niet ambigu zijn. Simpel voorbeeld:

- (1) Consequentialisme veroordeelt X als X een verschil maakt.
- (2) Nelson Mandela maakt een verschil.
- (3) Dus: consequentialisme veroordeelt Nelson Mandela.

Zulke redeneringen lijken geldig, maar enkel omdat de notie van “verschil maken” niet gedefinieerd is. Doe je dat wel, dan krijgt de term twee verschillende betekenissen in (1) en (2), en volgt (3) niet meer.

Voorbeeld:

A maakt een verschil t.o.v. een uitkomst X desda

- als S A doet, dan wordt X gerealiseerd (of niet), en
- als S A niet doet, dan wordt X niet gerealiseerd (of wel).

Plus: definities zijn soms interessant op zichzelf. Doorgaans weten mensen niet wat een bepaald concept betekent (verantwoordelijkheid, vrijheid, identiteit, kennis, onwetendheid, etc.), en kunnen filosofen opheldering bieden.

13. Gedachte-experimenten

In experimenten worden bepaalde factoren geïsoleerd (om de relatie ertussen te onderzoeken). Voor gedachte-experimenten geldt hetzelfde, al verloopt deze isolatie in de verbeelding, niet in de wereld.

Voorbeelden:

In Gettier cases willen we relatie weten tussen JTB en kennis, en isoleren we deze factoren in de verbeelding.

In Frankfurt cases willen we relatie weten tussen alternatieve handelingsmogelijkheden en verantwoordelijkheid, en isoleren we deze factoren in de verbeelding.

Maar de vraag is wat dit concreet betekent. Welke factoren moeten we in een experiment houden, en welke moeten we eruit verwijderen? Hoe vinden we geschikte casussen?

(Ofwel: hoe word je beroemd zoals Frankfurt en Gettier?)

Nu, gedachte-experimenten vind je niet per toeval. Er zijn algemene instructies die je kunt volgen.⁴⁵

De instructies hangen af van of je een noodzakelijke of voldoende voorwaarde wil aanvallen. In beide gevallen zijn er vier stappen.

Alvast kortweg het idee (in termen van het voorbeeld uit §11):

Stel iemand beweert: 10 bier is noodzakelijk voor een kater.
Hoe zit een tegenvoorbeeld in elkaar? Een kater zonder 5 bier.
Maar hoe behoud je de kater? Door een voldoende voorwaarde voor de kater toe te voegen en bv. veel wodka te drinken.

Stel iemand beweert: 10 bier is voldoende voor een kater.
Hoe zit een tegenvoorbeeld in elkaar? 10 bier zonder kater.
Maar hoe verwijder je de kater? Door een noodzakelijke voorwaarde voor de kater weg te halen (bv. vochttekort) en er veel water bij te drinken.

//

De instructies voor noodzakelijke voorwaarden in stappen:

Stap 1:

Identificeer het standpunt van je tegenstander:

X is noodzakelijk voor Y.

Frankfurts tegenstander:

Alternatieve handelingsmogelijkheden zijn noodzakelijk voor morele verantwoordelijkheid.

Stap 2:

Waar je naar toe wil: Y zonder X. Dus:

Behoud Y en verwijder X.

In Frankfurts geval:

Behoud morele verantwoordelijkheid en verwijder alternatieve handelingsmogelijkheden.

---

⁴⁵ Wieland, J. W. & M. Endt 2017. Analysing Thought Experiments. *Teaching Philosophy* 40.

De volgende stap is cruciaal. De vraag is namelijk: hoe behoud je Y (morele verantwoordelijkheid)?

Stap 3:

Voeg een andere factor toe die je denkt dat voldoende is voor Y.

In Frankfurts gedachte-experiment is de factor dat Jones handelt op basis van zijn eigen wil en redenen toegevoegd (of extra benadrukt).

Dit is een factor die voldoende lijkt voor morele verantwoordelijkheid. En dus als je die factor toevoegt, behoud je morele verantwoordelijkheid.

Stap 4:

Tot slot: voeg genoeg details toe aan je tegenvoorbeeld zodat mensen alle factoren juist interpreteren.

In Frankfurts geval:

Om te zorgen dat mensen de factor “geen alternatieve handelingsmogelijkheden” juist interpreteren voeg je informatie toe over dokter Black.

Andere informatie hoef je niet toe te voegen (bv. over de hobby's van Black, de vrienden van Jones, etc.).⁴⁶

//

De instructies voor voldoende voorwaarden:

Stap 1:

Identificeer het standpunt van je tegenstander:

X is voldoende voor Y.

Gettiers tegenstander:

JTB is voldoende voor kennis.

Stap 2:

Waar je naar toe wil: X zonder Y. Dus:

Behoud X en verwijder Y.

In Gettiers geval:

Behoud JTB en verwijder kennis.

De volgende stap is cruciaal. De vraag is namelijk: hoe verwijder je Y (kennis)?

Stap 3:

Verwijder een andere factor die je denkt dat noodzakelijk is voor Y.

In Gettiers gedachte-experiment is de factor verwijderd dat de gronden op basis waarvan Smith zijn opvatting heeft waar zijn: ze zijn onwaar.⁴⁷ Smith gelooft dat de man die de baan krijgt tien munten in zijn broekzak heeft, maar hij gelooft dit op basis van de veronderstelling dat Jones (niet hij) de baan krijgt en tien munten in zijn broekzak heeft, wat onwaar is.

---

⁴⁶ Gevolg is dat gedachte-experimenten vaak als gestroomlijnd en onrealistisch overkomen, maar dat hoeft dus eigenlijk geen probleem te zijn (zie ook: Fischer, J. M. 1995. *Stories. Midwest Studies in Philosophy* 20).

⁴⁷ Clarke, M. 1963. Knowledge and Grounds. A Comment on Mr. Gettier's Paper. *Analysis* 24.

Ware gronden lijkt een factor die noodzakelijk is voor kennis.⁴⁸ En dus als je deze factor weghaalt, haal je kennis weg.

Stap 4:

Voeg genoeg details toe aan je tegenvoorbeeld zodat mensen de factoren juist interpreteren.

In Gettiers geval:

Om te zorgen dat mensen de factor JTB juist interpreteren voeg je informatie toe over Jones (en de manier waarop zijn opvatting waar en gerechtvaardigd is).

//

X is noodzakelijk voor Y desda Y voldoende is voor X (zie eind §11).

Waarom dan *twee* sets instructies?

Als je een noodzakelijke voorwaarde voor Y (kennis, morele verantwoordelijkheid, of een andere concept dat geanalyseerd/gedefinieerd wordt) wil betwisten, dan moet je Y in de case houden.

Frankfurt cases zijn cases waarin de agent *wel* moreel verantwoordelijk is.

Als je een voldoende voorwaarde voor Y wil betwisten, dan moet je Y (het concept dat geanalyseerd/gedefinieerd wordt) juist *niet* in de case houden.

Gettier cases zijn cases waar de agent *geen* kennis heeft.

//

Opdracht 13.1:

Kies twee gedachte-experimenten uit Thomson (1976), en ga na hoe die opgebouwd zijn aan de hand van de zojuist genoemde instructies. Ga steeds expliciet de vier stappen na.

Hieronder twee uitgewerkte voorbeelden.

Passagier:

“Frank is a passenger on a trolley whose driver has just shouted that the trolley’s brakes have failed, and who then died of the shock. On the track ahead are five people; the banks are so steep that they will not be able to get off the track in time. The track has a spur leading off to the right, and Frank can turn the trolley onto it. Unfortunately there is one person on the right hand track. Frank can turn the trolley, killing the one; or he can refrain from turning the trolley, letting the five die.” (Thomson 1976: 207)

Frank heeft de keuze tussen niet ingrijpen (en vijf personen dood laten gaan) of wel ingrijpen (en een persoon doden). Volgens Thomson mag Frank in deze situatie ingrijpen, wat de theorie onderuit haalt dat doden altijd slechter is dan dood laten gaan (“killing is worse than letting die”, een theorie die wordt gebruikt om te verdedigen we niet mogen ingrijpen bij zaken als euthanasie).

Let op:

Thomson zegt dat Frank *mag* ingrijpen, niet dat hij dat *moet* doen, of dat *jij* dat zou doen. Voorlopig nemen we aan dat Thomson hierin gelijk heeft.

De vraag is nu: hoe is zo’n case opgebouwd?

---

⁴⁸ Natuurlijk is het een discussiepunt of ware gronden inderdaad noodzakelijk zijn; dit kun je testen op basis van verdere gedachte-experimenten.

Stap 1:

In termen van trolleys (en andere gevallen die Thomson bespreekt) kunnen we de theorie van Thomsons tegenstander als volgt formuleren:

T1 Het is moreel toelaatbaar om een dreiging af te wenden *alleen als* dit niet gepaard gaat met het doden van mensen.

Stap 2:

Omdat we te maken hebben met een noodzakelijke voorwaarde moeten we de factor "het is moreel toelaatbaar om de dreiging af te wenden" in de case laten, en de factor "dit gaat niet gepaard met het doden van mensen" eruit verwijderen.

Stap 3:

Om de factor "het is moreel toelaatbaar om de dreiging af te wenden" te behouden moeten we een andere factor toevoegen die hier voldoende voor lijkt. In dit geval voegt Thomson de factor "het nieuwe doelwit betreft minder slachtoffers dan het huidige doelwit" toe.

Stap 4:

Voeg verdere details toe over deze factoren, zoals de trolley, de passagier, en de twee treinsporen met mensen er op.

Je zou nu kunnen denken dat Thomson de volgende alternatieve visie aanhangt:

T2 Het is moreel toelaatbaar om een dreiging af te wenden *als* het nieuwe doelwit minder slachtoffers betreft dan het huidige doelwit.

Immers, in tegenstelling tot T1 voorspelt T2 wel dat Frank de trolley mag afwenden naar het spoor met 1 in plaats van 5 slachtoffers.

Echter, Thomson is ook geen voorstander van T2 deels op basis van het volgende gedachte-experiment.

Vorbijganger:

"George is on a footbridge over the trolley tracks. He knows trolleys, and can see that the one approaching the bridge is out of control. On the track behind the bridge there are five people; the banks are so steep that they will not be able to get off the track in time. George knows that the only way to stop an out-of-control trolley is to drop a very heavy weight into its path. But the only available, sufficiently heavy weight is a fat man, also watching the trolley from the footbridge. George can shove the fat man onto the track in the path of the trolley, killing the fat man; or he can refrain from doing this, letting the five die." (Thomson 1976: 207-8)

George heeft de keuze tussen niet ingrijpen (en vijf personen dood laten gaan) of wel ingrijpen (en een persoon doden). In dit opzicht is de keuze hetzelfde als voor Frank. Echter, volgens Thomson mag George in deze situatie niet ingrijpen (hij mag de willekeurige voorbijganger niet van de brug gooien), wat T2 onderuit haalt volgens welke ingrijpen is toegestaan als het nieuwe doelwit minder slachtoffers behelst.⁴⁹

De vraag is nu: hoe is zo'n case opgebouwd?

Stap 1:

De te bekritisieren theorie: T2.

---

⁴⁹ Nogmaals: we zetten bedenkingen op Thomsons intuïtie nog even opzij.

Stap 2:

Omdat we dit maal te maken hebben met een voldoende voorwaarde moeten we de factor “het nieuwe doelwit betreft minder slachtoffers dan het huidige doelwit” in de case laten, en de factor “het is moreel toelaatbaar om de dreiging af te wenden” eruit verwijderen.

Stap 3:

Om de factor “het is moreel toelaatbaar om de dreiging af te wenden” uit de case te halen moeten we een andere factor die hier noodzakelijk voor lijkt weghalen.

In dit geval haalt Thomson de factor “je kunt de dreiging afwenden door in te grijpen op de dreiging, eerder dan op een persoon” weg. Deze factor maakt een verschil tussen twee manieren van ingrijpen. Je kunt ingrijpen op de dreiging (zoals de trolley een andere kant op sturen), of op een persoon (zoals een willekeurige voorbijganger voor de trein gooien om de trein te stoppen). En het laatste is volgens Thomson ontoelaatbaar.

Stap 4:

Voeg tot slot weer verdere details toe over deze factoren, zoals de trolley, de voorbijganger die de trein kan stoppen, en het treinspoor met mensen erop.

//

Opdracht 13.2:

Ga voor een gedachte-experiment naar keuze (uit een filosofische discussie die je interesseert) na hoe deze is opgebouwd volgens bovengenoemde instructies. Ga weer expliciet de vier stappen na.

14. Redeneren met gedachte-experimenten

T: de theorie dat X noodzakelijk of voldoende is voor Y

P: uitspraak over een casus

Argumentatieschema (modus tollens):

- (1) Als T, dan P.
- (2) P is absurd/onwaar.
- (3) Dus: T is onwaar.

Frankfurt:

T: Alternatieve handelingsmogelijkheden zijn noodzakelijk voor morele verantwoordelijkheid.

- (1) Als T, dan is Jones niet moreel verantwoordelijk.
- (2) Jones is wel moreel verantwoordelijk.
- (3) Dus: $\neg T$.

Thomson:

T: waarde-maximalisatie is voldoende voor morele toelaatbaarheid.

- (1) Als T, dan mag George de voorbijganger opofferen.
- (2) George mag de voorbijganger niet opofferen.
- (3) Dus: $\neg T$.

Nut van zulke reconstructies?

Je kunt direct zien welke opties je hebt als je T wil verdedigen tegen deze argumenten: (1) en/of (2) aanvallen.

(1) aanvallen zou inhouden dat je de concepten in de betreffende theorie (T) zo definieert dat een bepaalde uitspraak over een case (P) er niet meer uit volgt.

Voorbeeld:

Je zou bijvoorbeeld waarde-maximalisatie zo kunnen uitleggen dat het niet enkel om de maximalisatie van overlevenden gaat, maar ook over de gevolgen in de maatschappij die zo'n ingreep met zich meebrengt. Dan zou het niet zomaar volgen dat je altijd mag ingrijpen om overlevenden te maximaliseren als je consequentialist bent en vindt dat waarde altijd gemaximaliseerd moet worden.

(2) aanvallen wordt ook wel "biting the bullet" genoemd; dan ontken je het oordeel (of de intuïtie) van de auteur over het gedachte-experiment.

Misschien denk je dat Frank de trolley *niet* mag afwenden van de vijf naar de een. Of misschien denk je dat George *wel* mag ingrijpen en de voorbijganger van de brug mag gooien.

Dat kan. Maar enkel het tegenovergestelde beweren is niet zo interessant binnen filosofie. Waarom zouden anderen jouw intuïtie serieus moeten nemen? (En waarom zou je dat zelf doen?)

Het is interessanter om na te gaan, en een argument proberen te vinden, *waarom* Thomson ongelijk heeft. Hoe zou zo'n argument eruit kunnen zien?

Er zijn verschillende opties:

(a)

Maak een vergelijkbare casus (d.w.z. met dezelfde factoren), die jouw intuïtie onderschrijft.

(b)

Doe een poll onder verschillende groepen (verschillende culturen of sociaal-economische klassen) en laat zien dat jij niet de enige bent die andere intuïties heeft dan Thomson.

Deze optie kun je niet vanuit de zogeheten “armchair” doen, en wordt verkend onder de naam “experimentele filosofie”.⁵⁰

Wat als je weet dat 80% van de mensen het eens is met Thomson (stel)? Je kunt je afvragen wat we daarmee vooruit zijn gekomen. Of Thomson gelijk heeft is toch geen kwestie van “de meeste stemmen gelden”?

Inderdaad, dit is niet de kracht van experimentele filosofie. Wat polls kunnen bijdragen aan een debat is een check of filosofen niet teveel opereren in niemandsland.

Er is natuurlijk verder onderzoek nodig om te kijken *waarom* mensen het eens of oneens zijn. Soms kunnen ze goede redenen hebben, en die kunnen dan expliciet gemaakt worden.

Vaak kunnen hun intuïties ook voortkomen uit conceptuele verwarringen (omdat ze de achterliggende debatten niet kennen), of het resultaat zijn van willekeurige en onbetrouwbare processen. En dit brengt ons tot de derde optie:

(c)

Toon aan dat Thomsons intuïties het resultaat zijn van willekeurige en onbetrouwbare processen.⁵¹

Dit kun je weer niet vanuit de armchair doen, en je zal hier aan moeten kloppen bij de empirische wetenschappen (psychologie, neurowetenschappen).

Empirische studies hebben bijvoorbeeld aangetoond dat reacties op de Passagier correleren met een verhoogde hersenactiviteit in de hogere cognitieve gebieden, terwijl reacties op de Voorbijganger correleren met een verhoogde hersenactiviteit in de emotionele gebieden van de hersenen.⁵²

Dit zou suggereren dat het verschillende type casussen zijn. De Passagier is een abstract dilemma dat opgelost moet worden, terwijl er in de Voorbijganger daadwerkelijk iemand voor de trein moet worden gegooid.

Belangrijk: dit wil niet direct zeggen dat er niet *ook* een moreel verschil is tussen de twee cases (dat ingrijpen in de een wel is toegestaan, en in de ander niet), maar er is wel meer werk vereist om dit aan te tonen. Immers, waarom zou het verschil in hersenactiviteit moreel relevant zijn?

(d)

Laat zien dat er een alternatieve theorie is die jouw afwijkende intuïtie onderschrijft (zie §15).

//

Opdracht 14.1:

---

⁵⁰ Knobe, J. & S. Nichols 2007. An Experimental Philosophy Manifesto. In *Experimental Philosophy*. OUP.

⁵¹ Voor een verrassende analyse van Nozicks experiment, zie: De Brigard, F. 2010. If You Like It, Does It Matter If It's Real? *Philosophical Psychology* 23.

⁵² Greene, J. et al. 2001. An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment. *Science* 293.

Waarschijnlijk deel je niet *alle* intuïties van Thomson (of ken je mensen die dat niet doen). Ga na of de onenigheid onderbouwd kan worden met een van bovenstaande strategieën.

Ga vervolgens na of het betreffende gedacht-experiment verbeterd zou kunnen worden zodat het bezwaar vervalst.

De cases kunnen op een bepaald punt “onderbeschreven” zijn, en dan moet er relevante informatie toegevoegd worden. Of als ze “overbeschreven” zijn, dan moet er irrelevante en storende informatie uit. Herschrijf in deze gevallen het experiment.

15. Reflectief evenwicht

Stel iemand presenteert een gedachte-experiment, en vraagt om je reactie, zoals “mag Frank ingrijpen?”

Hoe eigenlijk te antwoorden? Mag je even nadenken? Meer specifiek: mag je wel of geen theorieën gebruiken om een antwoord te geven?

Je zou denken van wel, maar dit levert een probleem op.

In eerste instantie lijken intuïties er te zijn om bepaalde theorieën onderuit te halen en andere theorieën te ondersteunen. Zo pleit de intuïtie dat Frank in mag grijpen in Passagier tegen T1 en voor T2 (zie §13).

Maar als dit de rol van intuïties is, moet je geen theorieën gebruiken om op gedachte-experimenten te reageren. Dan raak je in een cirkel.

Het probleem preciezer gesteld:

- Zijn theorieën plausibel omdat ze overeenkomen met intuïties in specifieke cases?
- Of zijn intuïties in specifieke cases plausibel omdat ze overeenkomen met de theorieën?

Voorbeeld:

- Is T2 plausibel omdat ze overeenkomt met intuïties over Passagier?
- Of zijn intuïties over Passagier plausibel omdat ze overeenkomen met T2?

Dit probleem staat bekend als “het probleem van het criterium,” en dit speelt een centrale rol binnen het antieke scepticisme.

De sceptici zagen twee antwoorden op het probleem:⁵³

Schort alle intuïties en theorieën op, en stop met het onderzoek (en ga iets anders doen).

Schort alle intuïties en theorieën op, en ga (voor altijd) verder met het onderzoek.

Tegenwoordig zijn deze sceptische antwoorden niet zo populair. Filosofen willen doorgaans toch theorieën aanhangen. Filosofen die enkel onderzoek doen zonder het ooit af te sluiten, of filosofen die het onderzoek in zijn geheel zijn gestaakt, worden met argwaan bekeken.

Er zijn drie niet-sceptische alternatieven:⁵⁴

Particularisme:

Intuïties komen eerst. Theorieën moeten beantwoorden aan intuïties, niet andersom.

Methodisme:

Theorieën komen eerst. Intuïties moeten beantwoorden aan theorieën, niet andersom.

Reflectief evenwicht:

Zowel intuïties over specifieke cases als algemene theorieën zijn belangrijk, en moeten tegen elkaar afgewogen worden.

⁵³ De tweede optie wordt ook wel het “pyrronisme” genoemd, zie Sextus Empiricus, *Hoofddlijnen van het pyrronisme*.

⁵⁴ Chisholm, R. M. 1973. *The Problem of the Criterion*. Marquette UP.

De meeste filosofen zijn (impliciet of expliciet) aanhangers van de laatste optie.⁵⁵

Ze zullen toegeven dat theorieën herzien kunnen worden in het licht van intuïties over specifieke cases (zoals we hebben gezien bij Thomson 1976).

Maar ook dat intuïties (of oordelen over specifieke cases) herzien kunnen worden in het licht van een theorie.⁵⁶

De theorie moet natuurlijk bepaalde voordelen hebben om deze rol te vervullen. De theorie moet bijvoorbeeld rekenschap kunnen geven van een hele serie andere cases. Ook helpt het als de theorie eleganter (eenvoudiger) is dan alternatieve theorieën, en als het een uniforme verklaring geeft van haar uitspraken over specifieke cases.

Voor het antwoorden op gedachte-experimenten betekent dit dat je zo lang mag nadenken als je wil, en dat je hierbij theorieën mag raadplegen.

Tot slot kun je meer of minder revisionistisch zijn. Dat wil zeggen: je kunt met een theorie zo dicht mogelijk bij alledaagse intuïties proberen aan te sluiten, of je kunt deze intuïties uitdagen en in twijfel trekken.

Aldus Derek Parfit:⁵⁷

“Descriptive philosophy gives reasons for what we instinctively assume, and explains and justifies the unchanging central core in our beliefs about ourselves, and the world we inhabit. I have great respect for descriptive philosophy. But, by temperament, I am a revisionist. ... I try to challenge what we assume. Philosophers should not only interpret our beliefs; when they are false, they should *change* them.”

//

Opdracht 15.1:

Bekijk het volgende alternatief voor T1 en T2:

T3 Het is moreel toelaatbaar om een dreiging af te wenden als
(i) het nieuwe doelwit minder slachtoffers betreft dan het huidige doelwit;
en (ii) je in kan grijpen op de dreiging eerder dan op personen.

Deze theorie is gebaseerd op de volgende suggestie van Thomson:

“what matters in these cases in which a threat is to be distributed is whether the agent distributes it by doing something to it, or whether he distributes it by doing something to a person.” (1976: 216)

Check of T3 zowel de Passagier als Voorbijganger case dekt.

Maak vervolgens een tabel waarin je aangeeft wat de theorieën zeggen over deze casussen (of je wel of niet mag ingrijpen, in dit geval), en noteer steeds of dat volgens Thomson juist is.

	T1	T2	T3	Intuïtie Thomson
Passagier				
Voorbijganger				

⁵⁵ Achtergrond: Daniels, N. Reflective Equilibrium. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

⁵⁶ Dit is optie (d) uit §14.

⁵⁷ Parfit, D. 1984. Introduction. In *Reasons and Persons*. OUP.

...				
-----	--	--	--	--

Opdracht 15.2:

Bespreek in hoeverre Thomson het eens zou zijn met T3. Specifiek: bekijk verdere casussen die ze bespreekt, en noteer in de tabel wanneer T3 de intuïtief juiste analyse geeft en wanneer niet.

Formuleer vervolgens een alternatieve theorie die wel alle cases zou kunnen dekken.

Filosofen gebruiken niet vaak tabellen of ander grafisch materiaal (diagrammen, schema's, etc.). Toch kan dit helpen om de gegeven kwestie in een oogopslag te verhelderen (bv. of een theorie tegenvoorbeelden heeft). Train jezelf om na te gaan of je tekst op deze manier ondersteund kan worden.

//

Opdracht 15.3:

Ga na hoe Nozick (1974: 42-5) op zoek is naar een reflectief evenwicht, en theoretische overwegingen (over waarom we niet in de machine zouden willen) afweegt tegen varianten van de ervaringsmachine.

Ga tevens na of je het eens bent met Nozicks analyse. Zijn er intuïties of theoretische overwegingen van hem die je zou herzien?

16. Onderzoek

Type vraagstellingen (deel 1): conceptueel, empirisch, normatief.

Conceptuele vragen:

- Wat is kennis?
- Wat is strategische onwetendheid?
- Wat is armoede?

Empirische vragen:

- Hoeveel armoede is er in de wereld?
- Waarom houden mensen zich strategisch onwetend?
- Is klimaatverandering een feit?

Normatieve vragen:

- Is kennis waardevol?
- Zijn we moreel verplicht armoede tegen te gaan?
- Is doden altijd erger dan dood laten gaan?

Filosofen richten zich doorgaans op conceptuele en normatieve vragen, en zetten empirische kwesties tussen haakjes (die kunnen elders, in bepaalde vakwetenschappen, onderzocht worden).

Immers, dat zijn precies die vragen die ze aankunnen met hun methodes (zoals gedachte-experimenten).

Opdracht 16.1:

Formuleer een conceptuele, empirische en normatieve vraag over het excuus van onwetendheid.

Let op:

Wees zorgvuldig met empirische informatie. Het interpreteren van empirische studies over bv. klimaatverandering is niet altijd eenvoudig (en vereist expertise).

Mocht je toch willen verwijzen naar empirische studies (bv. om vervolgens een normatieve vraag te stellen over klimaatverandering), dan kun je ze het beste invoeren als assumpties i.p.v. premissen (zie §4 voor het verschil).

//

Type vraagstellingen (deel 2): systematisch, historisch, toegepast.

Systematische vraag:

Is er een goede oplossing voor de tegenvoorbeelden op Kants formule van de universele wet?

Historische vraag:

Wat waren precies Hegels bezwaren op Kants formule van de universele wet?

Toegepaste vraag:

Is slavernij te veroordelen op basis van Kants formule van de universele wet?

//

Doorgaans zijn interessante vragen te groot om in één keer aan te pakken (helaas), en moet je je onderzoeksvraag afbakenen.

Hier is een vaste formule voor:

“Auteur zus en zo stelt dat X het geval is op basis van argument Y, is dat een goed argument?”

Voorbeeld:

Singer stelt dat we meer moeten doen om armoede tegen te gaan op basis van zijn analogieargument met het kind in het meertje, is dat een goed argument?

Opdracht 16.2:

Formuleer drie goed afgebakende onderzoeksvragen over het excuus van onwetendheid.

//

Onderzoek naar zulke vragen verloopt volgens een vast stramien:

- Wat is Singers standpunt precies?
- Wat is zijn argument; wat zijn de premissen?
- Volgt het standpunt uit de premissen?
- Zijn de premissen plausibel, of zijn er tegenargumenten of tegenvoorbeelden te bedenken?

Op basis van zo'n onderzoek kun je *zelf* een standpunt in gaan nemen.

Type standpunten:

- Interpretatie: je stelt dat Singers standpunt op verschillende manieren gelezen of uitgewerkt kan worden, of dat een doorgaanse lezing niet klopt.
- Geldigheid: je stelt dat Singers argument ongeldig is (of dat een bepaalde verzwegen premisse implausibel is).
- Deugdelijkheid: je stelt dat een bepaalde premisse van Singer implausibel is, of dat die juist wel plausibel is om een reden die Singer zelf niet noemt (of niet zo goed uitwerkt).
- Toepassing: je stelt dat Singers standpunt of argument een onverwachte of interessante toepassing heeft.

Opdracht 16.3:

Formuleer drie mogelijke standpunten die je in zou kunnen nemen op basis van een onderzoek naar de vragen uit 16.2.

17. Betoog

Een betoog vormt de verdediging van een bepaald standpunt. Een betoog schrijven is niet zomaar een stuk tekst schrijven, maar naar een bepaalde conclusie toe redeneren.

Een goed betoog maakt een interessant punt, maar is niet te ambitieus. Dus *niet*: “de vrije wil bestaat niet”.

Waarom niet? Het debat over de vrije wil kent een lange traditie, en het is ondoenbaar om alle voorgestelde definities van de vrije wil te bespreken, en alle verdedigingen daarvan te weerleggen.

Het is beter om één beperkt punt te maken, en die in detail uit te werken (toe te lichten, te verdedigen, te illustreren), dan om veel grote punten te maken die je niet waar kan maken. Wetenschap—als ook filosofie—verloopt in kleine stappen.

Wat jullie hier leren: schrijven op basis van een van tevoren uitgedachte argumentatie die je al opgesteld hebt voordat je gaat schrijven.

De lezer van een betoog is niet geïnteresseerd in jouw gedachteproces dat naar het argument heeft geleid. De lezer wil het uiteindelijke argument.

Stel je gedachteproces ging als volgt:
A dus B, want C.

Dan is je argument blijkbaar meervoudig; je hebt *twee* argumenten voor B: A en C. Schrijf dus nooit “A dus B, want C”, maar eerder “C want A en want B.”⁵⁸

Voordeel: als je argument al af is, zal je nooit tegen een ‘schrijversblok’ aanlopen; je weet immers altijd al waarover je wil schrijven.

Zorg dat uiteindelijk *elke zin* en *elk woord* in je betoog relevant zijn en in dienst staan van het te verdedigen standpunt.

Zinnen moeten een eenduidige boodschap hebben: ofwel nieuwe relevante informatie of toelichting geven, ofwel een nieuwe redeneerstap maken richting de conclusie.

Dit impliceert trouwens *niet* dat je tekst saai moet zijn, dat je de stappen uit je argument gewoon achter elkaar moet plakken. Zelfs al ligt je redenering vast, dan heb je nog genoeg artistieke vrijheid om er een mooie tekst van te maken.

Tot slot: gebruik zo weinig mogelijk jargon. Soms moet je technische termen introduceren (termen die je stipulatief definieert). Maar filosofen kunnen wel eens verstrikt raken in al te onalledaags taalgebruik. Schrijf nooit een zin die je nooit zelf ook zou uitspreken (en schrijf sowieso nooit iets dat je zelf niet begrijpt!).

//

Beschouw de volgende cases:⁵⁹

Tourist. Will is a tourist, and when he is about to leave for his holiday destination a stranger offers him \$2000 to deliver a suitcase abroad. The stranger looks friendly, and although Will suspects that something might be wrong with the contents of the suitcase, he keeps himself willfully ignorant

⁵⁸ Ofwel is je argument enkelvoudig en vormen A en C samen een argument voor B. Dit verschil is niet irrelevant: in het eerste geval moet een voorstander van C zowel A en B ontkrachten; in het tweede geval is een van de twee voldoende.

⁵⁹ Uit: Wieland, J. W. 2018. Willful Ignorance and Bad Motives. *Erkenntnis*.

by not asking any questions. He tells himself that it might well contain gifts for the stranger's family and accepts the offer. Unknown to him, the suitcase contains weapons. Noah is very similar to Will, and receives and accepts the same offer, though in contrast to Will he does ask about the contents of the suitcase, and knows full well he is transporting weapons.

Conductor. Will lives during World War II and helps the Nazis as the conductor of a transport train. He doesn't know about the Holocaust, because he keeps himself willfully ignorant by not asking any questions. He suspects that something might be wrong about his work, but he doesn't know that he transports people to concentration camps. Noah is very similar to Will, and does the same kind of work for the Nazis. In contrast to Will, however, Noah doesn't fool himself. He asks about the passengers, and knows full well he's transporting people to concentration camps.

Flyer. Will is a frequent flyer. Every weekend, he flies to another city to spend his free time abroad. Of course, he has heard people make claims about climate change, but he doesn't really know whether they are true since he keeps himself willfully ignorant by not reading any newspapers and not looking into joining a carbon offset program. He suspects that something might be wrong about his lifestyle, but he doesn't know that he contributes to climate change. Noah is very similar to Will, and leads a very similar party life, though unlike Will he knows full well about his ecological footprint.

Er zijn steeds twee personen: Will en Noah. Ze doen precies hetzelfde, maar er is het volgende verschil. Noah weet wat hij doet, terwijl dat voor Will niet geldt. Will heeft wel ergens een vermoeden dat er iets mis zou kunnen zijn, en hij weet dat hij zich beter kan informeren, maar besluit het niet te doen.⁶⁰

Nu is de vraag: wie kunnen we meer verantwoordelijk houden?

Vier posities:

- (a) Will is schuldiger dan Noah.
- (b) Noah is schuldiger dan Will.
- (c) Ze zijn even schuldig.
- (d) Het hangt ervan af, namelijk ...

Opdracht 17.1:

Kies één van de antwoorden, verdedig die op basis van een eigen argumentatie in de vorm van een betoog (woord aantal: 250-300).

Voorbeeld 1:⁶¹

"Positie (b) lijkt mij het meest aannemelijk: Noah valt meer te verwijten dan Will. Daarbij denk ik wel dat Noah en Will twee soorten van verwijt gemaakt kan worden. Dat wil dus zeggen dat wanneer ik zeg dat Noah ergens meer schuldig aan is dan Will dat ik hetgeen waar het om gaat als "zwaarder" kwalificeer dan het andere (waar Will schuldig aan is). Het is dus niet eenzelfde schaalverdeling waarbij Noah aan de meer kwalijke kant staat ten opzichte van Will.

Will houdt zichzelf onwetend ondanks het feit dat hij vermoedt dat hij met een beetje meer informatie misschien een andere keuze zou maken. De redenen hiervoor zouden divers kunnen zijn maar lijken als gemene deler te hebben dat Will het idee heeft dat hij zich moet aanpassen, en dat zijn situatie slechter zou kunnen zijn. Dit is hem te verwijten.

Noah is dit niet te verwijten. Hij laat zich niet leiden door het mogelijke ongemak dat hem ligt te wachten wanneer hij weet wat er

⁶⁰ Zijn onwetenschap is strategisch of "affected" (een concept besproken in §12).

⁶¹ Beide voorbeelden zijn uitwerkingen van studenten tijdens college.

daadwerkelijk aan de hand is. Maar er is Noah wel iets anders te verwijten, namelijk dat hij een (redelijk) geïnformeerde keuze heeft gemaakt waarvan hij ook weet dat deze schade toebrengt. Dit is een ander soort van verwijt maar wel eentje die ik zwaarder kwalificeer dan wat Will valt te verwijten.”

Voorbeeld 2:

“In alle drie de gegeven situaties kiest Will ervoor om niet te weten wat zich afspeelt. Hierdoor houdt hij zichzelf onwetend. Het verwijt dat hem ten delen valt is enkel het feit dat hij bewust verantwoordelijkheid van zich afschuift om verdere complicaties te vermijden. Hij zorgt er preventief voor dat hij onschuldig zal zijn. Zijn schuld zit dus hierin dat hij een grens van kennis opstelt en verdere gevolgen niet wil kennen uit eigen belang. Will is dus erg egocentrisch.

Echter, deze claim is contextafhankelijk omdat hij in scenario 3 egocentrisch en lui is, maar dat hoeft niet zo te zijn in scenario 1 en 2. Zijn motieven om onwetend te zijn kunnen voortkomen uit angst. Hij wil misschien niet betrokken worden bij misdaden tegen de mensheid bij scenario 2, omdat zijn verzet weinig verschil maakt. Misschien heeft hij familie die hij moet onderhouden met zijn baan als machinist. Er zijn extra factoren die dus meespelen bij zijn keuze tot onwetendheid.

Noah echter is overtuigd van ofwel onverschillig tegenover zijn handelingen. Als hij overtuigd is dan valt hem veel te verwijten. Hij handelt verkeerd en hij staat er ook nog eens achter. Als hij onverschillig is, dan kunnen dezelfde factoren een rol spelen als bij Will. Dan valt hun enkel te verwijten dat ze passief zijn, maar met de goede redenen is zelfs daar begrip voor te brengen. Het mooie bij beide is dat als ze onder de juiste omstandigheden waren geweest, ze wellicht moreel even competent zijn. Er is concluderend context nodig om een juiste evaluatie te geven.”

Opdracht 17.2:

Geef feedback op deze twee voorbeelden. Identificeer zowel “tops” (punten die je goed vindt) als “tips” (punten die beter kunnen).

Ook kun je de volgende commentaren in de kantlijn zetten:

- Te ingewikkeld. Vereenvoudig.
- Moeilijk te volgen. Herschik.
- Wat bedoel je? Leg uit. Vermijd jargon.
- Te abstract. Voorbeeld?
- Waarom zou de lezer je geloven? Geef betere argumenten.
- Te ambitieus. Beperk je punt.
- Hoezo volgt dit?
- Dus wat volgt? Maak je redenering af.
- Wat ben je hier aan het doen? Link met het voorgaande?
- Lijkt niet relevant.
- Onnodige herhaling. Dit heb je al gezegd.
- Waar haal je dit vandaan? Geef een precieze verwijzing.
- Waarom staat dit hier? Verplaats.

Voorbeeld 1:

Tip:

Het standpunt is ambigu:

- Noah en Will zijn schuldig aan twee verschillende soorten van verwijt, en deze kunnen niet goed vergeleken worden (“niet eenzelfde schaalverdeling”).
- Noah en Will zijn schuldig aan twee verschillende soorten van verwijt, maar Noah is schuldig aan een ergere vorm van verwijt (“ander soort van verwijt maar wel eentje die ik zwaarder kwalificeer”).

Top:

Het betoog is goed geordend:

- Alinea 1: uitleg standpunt.
- Alinea 2: verwijt Will.
- Alinea 3: verwijt Noah.

Tip:

Het betoog blijft abstract, en kan verbeterd worden door voorbeelden toe te voegen (bv. van “Noah heeft een geïnformeerde keuze gemaakt waarvan hij weet dat deze schade toebrengt” en “Will heeft het idee dat hij zich moet aanpassen, en dat zijn situatie slechter zou kunnen zijn”).

Voorbeeld 2:

Tip:

Waar wil je precies meer over weten? Over de context van de agents (hun omgevingsfactoren), of over hun motieven? Dit kan duidelijker.

Top:

Het betoog is weer goed geordend:

- Alinea 1 en 2: mogelijke motieven Will.
- Alinea 3: mogelijke motieven Noah.
- Conclusie/standpunt: er is meer informatie nodig (namelijk over de motieven van de agents) om de cases te beoordelen.

Tip:

Het betoog kan verbeterd worden door bepaalde zaken verder toe te lichten (bv. “Hij zorgt er preventief voor dat hij onschuldig zal zijn” of “Het mooie bij beide is dat als ze onder de juiste omstandigheden waren geweest, ze wellicht moreel even competent zijn”).

//

Opdracht 17.3:

- Maak een opzet voor een betoog waarin je stelling neemt in het debat over het excuus van onwetendheid.
- Gebruik 2 pagina's voor deze opzet, die de volgende onderdelen dient te bevatten:
  - je standpunt;
  - je argument voor dit standpunt in stappen;
  - mogelijke bezwaren op dit argument, en eventuele oplossingen;
  - je casus om je argument mee te illustreren.
- Formuleer je standpunt op basis van de instructies uit §16.
- Bronnen: gebruik de teksten genoemd in de syllabus. Verder kun je deze opdracht maken door *zelf* na te denken.

Let op:

Het maken van een goede opzet kost vaak meer werk dan het schrijven van het betoog zelf. Neem er je tijd voor.

Opdracht 17.4:

- Schrijf je betoog uit.
- Woordaantal: 800-1000.
- Je dient je standpunt te situeren in het debat, en de discussie aan te gaan met anderen, maar het is niet de bedoeling om anderen uitgebreid samen te vatten. Gebruik het merendeel van de woorden om een eigen redenering neer te zetten.
- Schrijf vanuit het ik-perspectief: *jij* hebt de lezer iets te vertellen over het debat. Dat wil niet zeggen dat je moet doen alsof je het debat gaat oplossen. Hou je bijdrage beperkt, en maak een bescheiden punt.

- Publiek: schrijf alsof je voor medestudenten schrijft die dit vak niet hebben gevolgd.
- Gebruik geen voetnoten; wel verwijzingen (met paginanummers) en literatuurlijst (volgens de instructies in §19).
- Opbouw betoog: zorg dat de structuur van je betoog correspondeert met de structuur van je argument. Voeg ook verdere paragrafen toe: een introductie waar je je standpunt formuleert, de belangrijkste termen definieert, en de beperkingen van je betoog expliciet maakt, als ook een paragraaf waar je je standpunt situeert in het debat, en een korte afsluitende paragraaf.
- Voeg apart toe: het gebruikte woordaantal, een reconstructie van je argument in stappen, en een toelichting van de geldigheid.
- Optioneel: voeg een eigen beoordeling van je betoog toe (d.w.z. vul onderstaande rubric voor jezelf in).

//

Beoordeling betoog

Minimumeisen (om een cijfer te krijgen):

- uitvoering opdracht
- binnen deadline
- binnen woordaantal
- correcte grammatica/spelling
- correcte bronvermelding
- geen plagiaat

Rubric:

Criterium	Goed [1 punt]	Voldoende [0.5 punt]	Onvoldoende [0 punt]
(1) Standpunt	Het standpunt is in één zin verwoord, en eventuele ambiguïteiten zijn opgehelderd.	Het standpunt is duidelijk.	Een eenduidig standpunt ontbreekt, of moet door de lezer uit de tekst gedestilleerd worden.
(2) Argument (inhoud)	Het argument voor het standpunt is goed uitgewerkt en daarbij overtuigend ("de student heeft een punt").	De student geeft een redelijk uitgewerkt argument.	Het betoog springt alle kanten op (d.w.z. de lezer moet de redenering zelf afmaken) en blijft oppervlakkig.
(3) Structuur (vorm)	Het betoog is goed gestructureerd op basis van een uitgedacht argument (met een logisch geldige vorm: dilemma, reductio, etc.).	Het betoog heeft een redelijke structuur.	Het betoog is slordig en onopgeruimd (laat nog teveel het denkproces van de student zien).
(4) Focus (inhoud)	Het betoog is goed afgebakend, en de beperkingen van het argument zijn expliciet gemaakt.	Het betoog is enigszins afgebakend.	Het betoog is te ambitieus ("de vrije wil bestaat niet"), en kan niet waarmaken wat het betoogt.
(5) Relevantie (vorm)	De argumentatie is relevant en evenwichtig (geen nodeloze	De meeste zinnen dragen bij aan het argument.	Delen van het betoog zijn irrelevant voor het argument.

	herhalingen of uitweidingen).		
(6) Illustratie	Het argument wordt goed toegelicht aan de hand van een passend voorbeeld.	Er wordt een voorbeeld gegeven, maar het is niet volledig geschikt, of het belang ervan blijft impliciet.	Er wordt geen voorbeeld gegeven, en daardoor blijft het argument abstract.
(7) Terminologie	De filosofische termen worden goed gedefinieerd, en het betoog is geschreven voor het juiste publiek.	Het betoog is te volgen voor het beoogde publiek.	Het betoog is onnavolgbaar voor het beoogde publiek.
(8) Literatuur	Het betoog gaat de discussie aan met de literatuur, en de student begrijpt deze goed.	De bronnen worden adequaat neergezet.	Het betoog gaat geen discussie aan met de literatuur, of de student begrijpt deze onvoldoende.
(9) Originaliteit	Het betoog laat een eigen gedachtegang zien, voegt iets toe aan de behandelde bronnen, en zet aan tot denken.	Het betoog haalt een gemiddeld niveau, en valt verder niet op.	De student reproduceert de behandelde bronnen passief, zonder kritische reflectie of toevoeging.

Cijfer: 1 + max. 1 punt per criterium

//

Zie ook:

“Guidelines on writing a philosophy paper”

<http://www.jimpryor.net/teaching/guidelines/writing.html>

“A brief guide to writing the philosophy paper”

https://philosophy.fas.harvard.edu/files/phildept/files/brief_guide_to_writing_philosophy_paper.pdf

//

18. Presentatie en feedback

Presenteren is iets anders dan schrijven. Je hoeft niet alles te presenteren wat je hebt opgeschreven. Vertel alleen de meest interessante punten.

Enkele tips:

- Start met het centrale probleem. Waarom is jouw onderwerp interessant? Wat prikkelt er? Leg het probleem voor aan je publiek.
- Hou je onderzoeksplannen of onderzoeksresultaten simpel. Je publiek wil graag begrijpen wat je zegt.
- Maar: jij bent de expert; jij hebt het werk gedaan, niet zij. Maak dit duidelijk door o.a. aan te geven dat er verdere details of kwesties relevant zijn die je niet in je presentatie kunt bespreken.
- Benoem aan het eind problemen of open vragen waar je nog mee zit; wellicht kunnen anderen je helpen.
- Maak gebruik van een goede handout (of evt. powerpoint) met een reconstructie van je argument.
- In de regel geldt: presentaties voorlezen is een *no go* (tenzij je goed kan voorlezen).

Wat geldt voor argumentreconstructies, geldt ook voor handouts en powerpoints: hou het eenvoudig en overzichtelijk.

Dus maak geen handout of slide van een citaat zoals:

“The problem, in effect, is this: consequentialism condemns my act only when my act makes a difference. But in the kind of cases we are imagining, my act makes no difference, and so cannot be condemned by consequentialism—even though it remains true that when enough such acts are performed the results are bad. Thus consequentialism fails to condemn my act.” (Kagan 2011: 108)

Maar presenteer enkel de afzonderlijke stappen:

- (1) Consequentialisme veroordeelt mijn handeling alleen als deze een verschil maakt.
- (2) Mijn handeling maakt geen verschil.
- (3) Dus: consequentialisme veroordeelt mijn handeling niet.

Opdracht 18.1:

Bekijk de volgende presentatie van Peter Singer, en identificeer opvallende verschillen met academische teksten:

https://www.ted.com/talks/peter_singer_the_why_and_how_of_effective_altruism

//

Opdracht 18.2:

Bereid een presentatie voor over je betoog van 5 minuten (neem deze tijdbeperving serieus).

Doelgroep: een groep medestudenten.

Opdracht 18.3:

Maak subgroepen van studenten die over hetzelfde onderwerp schrijven.

Geef elkaar peerfeedback, zowel “tops” als “tips”, licht die toe, en vermeld overige vragen/suggesties.

Het doel van deze opdracht is niet enkel om je eigen betoog aan te scherpen. Het gaat ook om je eigen vaardigheid te ontwikkelen om feedback te *geven*. Goede feedback is niet eenvoudig en iets dat je moet oefenen.

//

“De ethiek van argumenteren”

Argumenteren kan soms overkomen als een agressieve bedoeling. Als je een standpunt hebt ingenomen, en anderen zijn het met je oneens, dan proberen ze je argument onderuit te halen, en wordt er van jou verwacht dat je je verdedigt. Dit kan afschrikken en een negatieve indruk achterlaten.

Het is waar dat standpunten niet “veilig” zijn binnen filosofie. Neem je een positie in, dan ben je kwetsbaar voor kritiek.

Het is allereerst goed om te onthouden dat het belangrijker kan zijn om een goede redenering neer te zetten (die verrast, puzzelt en moeilijk te weerleggen is), dan om een standpunt in te nemen. Je standpunt is zo goed als je beste argument ervoor. En mocht het blijken dat je argument geen stand houdt, dan moet het in principe geen probleem zijn om je standpunt bij te stellen of zelfs helemaal te verlaten.

Toch kan argumentatie (net als andere ondernemingen) er meer of minder hard aan toe gaan, of juist meer of minder gericht op samenwerking. Hou dus enkele “normen” in het achterhoofd als je feedback geeft en krijgt.

Feedback geven:

- Richt je kritiek op het argument, niet de persoon.
- Pas het principe van liefdadigheid toe: probeer een zo sterk mogelijke versie van het argument te beoordelen.
- Ga voorzichtig te werk, en houd rekening met de mogelijkheid dat je het mis kan hebben. Wellicht is je kritiek gebaseerd op een misvatting.
- Geef het aan als er onduidelijkheden zijn (en geef eventueel aan hoe die opgelost zouden kunnen worden).

Feedback krijgen:

- Neem de kritiek niet persoonlijk; het draait immers om je argument.
- Zie de kritiek als een uitdaging en een mogelijkheid om je argument aan te scherpen (of eventueel om je standpunt bij te stellen).
- Als je redenering tot onduidelijkheden leidt, is dat in de regel niet de fout van diegenen die je feedback geven.
- Het is normaal als je niet meteen een antwoord klaar hebt. Sommige tegenargumenten moeten nu eenmaal bezinken.

Tot slot: argumentatie is een discipline met redelijk veel vrijheid. Er zijn natuurlijk duidelijke regels over welke redeneringen geldig zijn, en welke niet, maar verder is er veel ruimte om binnen je eigen waarden te opereren.⁶²

---

⁶² Zie ook de blogpost “Is polite philosophical discussion possible?” van Nomy Arpaly over deze kwestie: <http://peasoup.typepad.com/peasoup/2016/04/is-polite-philosophical-discussion-possible.html>

19. Informatie

Als je stelling neemt over een bepaalde kwestie is het zaak dat je je standpunt situeert in de literatuur.

Een: het heeft geen zin om ongeïnformeerd stelling in te nemen.

Twee: je kunt bestaand werk gebruiken om überhaupt een standpunt te vinden, of om je standpunt verder te ontwikkelen en te verfijnen.

Drie: als je wil dat anderen in het debat je standpunt serieus nemen, moet je laten zien hoe jouw bijdrage zich relateert aan zaken die al gezegd zijn.

Maar: hoe vind je relevante teksten?

Vrijwel alle wetenschappelijke teksten kun je online vinden: artikelen in tijdschriften, boeken, hoofdstukken.

Artikelen zijn te vinden via Google Scholar:
<http://scholar.google.com>

Veel artikelen zitten achter een 'paywall', maar je kunt via de universiteit gratis toegang krijgen:
<https://www.ub.vu.nl/nl/faciliteiten/toegang-buiten-de-campus/index.aspx>

Als je toch geen toegang lijkt te hebben via de universiteit, klik dan in Google Scholar op "Alle [aantal] versies" onderaan een zoekresultaat, en ga na of je wel toegang hebt via een andere link.

Ook kun je een gewone Google zoekopdracht invoeren; soms vind je dan het artikel op de website van de auteur (of kun je de tekst bij de auteur opvragen via e-mail). Probeer altijd de gepubliceerde versie te bemachtigen (en niet een eerdere draft van het artikel), en ook liever de originele versie dan een herdruk (i.v.m. de paginanummering).

Boeken en hoofdstukken kun je ook steeds vaker online vinden. Zo heeft Oxford University Press (een belangrijke academische uitgever, afgekort "OUP") de volgende site (waar je ook toegang toe hebt via de universiteit):
<http://www.oxfordscholarship.com>

//

Je kunt relevante teksten vinden via:

1. Verwijzingen in en naar teksten die je al kent
2. Een zoekopdracht met sleutelwoorden⁶³
3. Literatuurstudies over het onderwerp (zie §20)

1.

Neem teksten die je al kent (en die je interessant of goed vindt), en check:

- Waar verwijst de tekst naar?
- Welke andere teksten verwijzen naar deze tekst?

Onderaan een zoekresultaat in Google Scholar staat "Geciteerd door [aantal teksten]" en "Verwante artikelen" waar je op kunt klikken.

2.

---

⁶³ Van deze zoekopdrachten kun je ook een "melding" maken, zodat je een emailbericht ontvangt als er een nieuwe publicatie verschijnt die onder de zoekterm valt.

Welke zoektermen?

- onderwerp: “strategic ignorance”
- theorie: “formula of universal law”
- casus: “experience machine”
- probleem: “false positives”
- centrale frase: “do I make a difference”
- centrale auteur: Kant

Taal: Zoek in het Engels. Je bent immers op zoek naar een antwoord op je onderzoeksvraag, en die vind je doorgaans niet als je alle internationale bronnen links laat liggen.

Zoek ook op synoniemen. Soms gebruiken auteurs andere termen (bv. “willful ignorance” of “affected ignorance” i.p.v. “strategic ignorance”), en het zou zonde zijn als je een relevante bron mist om deze reden.

Als je zoektermen tussen aanhalingstekens zet, moet de frase als geheel voorkomen in de tekst.

Vaak zul je heel veel hits krijgen, en zul je moeten toespitsen door meerdere zoektermen tegelijkertijd in te voeren.

Voorbeeld: “formula of universal law” AND “false positives”

“AND” is een Booleaanse operator die zorgt dat beide frases in de tekst voor moeten komen (de operator “OR” helpt je niet toe te spitsen).

In principe kunnen teksten uit *alle* vakgebieden in je resultaten verschijnen. Om te zorgen dat je alleen filosofische teksten krijgt, zul je voldoende filosofische zoektermen moeten toevoegen, of selecteren op filosofische tijdschriften (zoals *Ethics, Mind, Philosophy & Public Affairs, Philosophical Studies*, etc.).

Sommige tijdschriften zijn beter dan andere. Een voorbeeld ranking:
<http://leiterreports.typepad.com/blog/2015/09/the-top-20-general-philosophy-journals-2015.html>

Vervolgens kun je de artikelen uit deze tijdschriften screenen (op basis van de abstracts en keywords), en nagaan of ze inderdaad relevant zijn voor jouw doeleinden.

Tot slot kun je toespitsen met filters als publicatiedatum. Soms ben je alleen geïnteresseerd in de laatste publicaties over een bepaald onderwerp en dan kun je de periode aanpassen (bv. “sinds 2014”).

Let op: filosofische publicaties hebben doorgaans minder citaties dan publicaties in veel andere vakgebieden (waar literatuurlijsten uitgebreider zijn).

//

Opdracht 19.1:

Maak een literatuurlijst van 5 relevante teksten uit het debat over het excuus van onwetendheid.

Belangrijk: spuur niet het hele debat af, maar bakken je zoekopdracht zoveel mogelijk af.

Geef ook een korte toelichting op de selectie van je bronnen: waarom heb je juist voor deze titels gekozen?

Beschrijf tot slot wat de samenhang ertussen is. Hoe reageren de verschillende titels op elkaar (expliciet of impliciet)?

//

Hieronder instructies voor het opstellen van literatuurlijsten. Deze instructies geven alle informatie die nodig is om een tekst terug te vinden. In principe kun je ook andere instructies gebruiken (zolang je maar consistent bent).⁶⁴

Artikel:

Kagan, S. 2011. Do I Make a Difference? *Philosophy & Public Affairs* 39: 105-41.
[achternaam], [voorletters] [jaartal publicatie]. [titel artikel]. [tijdschrift]
[volumenummer]: [paginanummers].

Boek:

Parfit, D. 1984. *Reasons and Persons*. OUP.
[achternaam], [voorletters] [jaartal publicatie]. [titel boek]. [uitgever].

Vertaald werk:

Kant, I. 1785. *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Vert. M. Gregor & J. Timmermann 1998. CUP.
[achternaam], [voorletters] [jaartal originele publicatie]. [vertaalde titel]. Vert.
[vertalers] [jaartal vertaling]. [uitgever].

Hoofdstuk:

Parfit, D. 1984. Five Mistakes in Moral Mathematics. In *Reasons and Persons*, pp. 76-86. OUP.
[achternaam], [voorletters] [jaartal publicatie]. [titel hoofdstuk]. In [redacteur, indien aanwezig], [titel boek], pp. [paginanummers]. [uitgever].

Online encyclopedie:

Rickless, S. 2015. Plato's *Parmenides*. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*,
<https://plato.stanford.edu/entries/plato-parmenides/>
[achternaam], [voorletters] [jaartal publicatie]. [titel]. In [encyclopedie], [url]

//

Als je eenmaal relevante bronnen hebt gevonden, kun je ze verwerken in je eigen tekst. Je hebt dan verschillende opties:

- verwijzen
- citeren
- vertalen
- parafraseren

Verwijzen

Als je naar een tekst wil verwijzen, zet dan in je tekst de achternaam van de auteur en het jaartal van publicatie tussen haakjes, plus de paginanummers (als dat relevant is).

Voorbeeld:

Consequentialisme valt ten prooi aan verschillende problemen, waaronder het gezamenlijke handelingsprobleem (zie Kagan 2011).

De volledige informatie over de bron vermeld je dan aan het einde van je tekst in de literatuurlijst.

---

⁶⁴ Zie ook de volgende webcursussen:
http://libguides.vu.nl/A_letteren
http://libguides.vu.nl/B_wijsbegeerte

Citeren

Als je zinnen uit een bron in zijn geheel wil gebruiken kun je citeren door deze zinnen tussen aanhalingstekens te zetten en af te sluiten met een verwijzing.

Voorbeeld:

Kagan stelt het gezamenlijke handelingsprobleem als volgt: "consequentialism condemns my act only when my act makes a difference. But in the kind of cases we are imagining, my act makes no difference, and so cannot be condemned by consequentialism." (2011: 108)

Vertalen

Bij vertalen doe je hetzelfde als bij citeren, alleen zet je er nog bij wie de tekst vertaald heeft.

Voorbeeld:

Kagan stelt het gezamenlijke handelingsprobleem als volgt: "consequentialisme veroordeelt mijn handeling alleen als deze een verschil maakt. Maar in de gevallen die we beschouwen maakt mijn handeling geen verschil, en dan kan deze niet veroordeeld worden door het consequentialisme." (2011: 108; mijn vertaling)

Laat je de aanhalingstekens weg, dan doe je net alsof het je eigen redenering is, en pleeg je plagiaat.

Parafraseren

Als je parafraseert herschrijf je de redenering van iemand anders in je eigen woorden. Hiervoor hoef je geen aanhalingstekens te gebruiken, maar dien je wel te verwijzen.

Voorbeeld:

Volgens het consequentialisme is een handeling moreel verkeerd alleen als er een alternatief was met een betere uitkomst. Bij de aankoop van kip is er geen alternatief met een betere uitkomst (een individuele boycot levert immers doorgaans niets op), en dus zou de aankoop moreel toegestaan moeten zijn volgens het consequentialisme. Intuïtief is zo'n aankoop echter niet toegestaan en daarmee levert dit een probleem op voor het consequentialisme (zie Kagan 2011: 108).

In de regel is parafraseren beter dan citeren. Formuleringen kunnen vrijwel altijd beter, en verbeteringen kun je doorvoeren in je parafrase. Soms kun je minder relevante informatie kunnen weglaten of samenvatten; soms moet je relevante informatie toevoegen (zie §10). Citeren is daarmee een vorm van luiheid: je bent te lui om zulke verbeteringen door te voeren.⁶⁵

---

⁶⁵ Alleen uitspraken van geniale filosofen kun je soms citeren (als je die daarna van uitleg gaat voorzien).

20. Literatuurstudie

Een literatuurstudie maakt de stand van zaken op aangaande het onderzoek naar een bepaalde vraag.

Het verschil met een betoog is dat je zelf geen stelling inneemt, maar als een meer neutrale toeschouwer de ontwikkelingen beschrijft.

Deze neutraliteit betekent niet dat elke literatuurstudie hetzelfde is: je moet nog steeds keuzes maken over welke literatuur je belangrijk vindt om te bespreken, en hoe jij de samenhang tussen de verschillende bronnen ziet.

Philosophy Compass is een tijdschrift dat enkel literatuurstudies publiceert. Ook vind je literatuurstudies in online encyclopedies:

Stanford Encyclopedia of Philosophy
<https://plato.stanford.edu>

The Internet Encyclopedia of Philosophy
<http://www.iep.utm.edu>

Opdracht 20.1:

Kies een publicatie over een onderwerp dat je interesseert, en ga na welke elementen er in zo'n literatuurstudie zitten.

Voorbeelden:

Deweese-Boyd, I. 2016. Self-Deception. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/entries/self-deception/>

Rudy-Hiller, F. 2018. The Epistemic Condition for Moral Responsibility. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility-epistemic/>

Sarch, A. 2018. Willful Ignorance in Law and Morality. *Philosophy Compass* 13.

Opdracht 20.2:

- Maak een literatuurstudie over het debat over het excuus van onwetendheid.
- Woordaantal: 1800-2000.
- Bronnen: de teksten genoemd in de syllabus, plus evt. de extra bronnen die je hebt gevonden in 19.1 (en ter goedkeuring hebt voorgelegd aan de docent).
- Bronvermelding: gebruik geen voetnoten; wel verwijzingen (met paginanummers) en literatuurlijst. Zorg dat dit er *perfect* uitziet (volgens de instructies uit §19).

21. Tentamen

Voor tentamens gelden algemene instructies:

Tip 1:

Beantwoord vragen stap-voor-stap zodat de beoordelaar kan zien dat je het begrijpt. Dus plak niet zoveel mogelijk informatie aan elkaar met de hoop dat het goede antwoord wel ergens tussen zit (zulke antwoorden leveren geen punten op).

Tip 2:

Illustreer je antwoorden en geef een korte toelichting bij de filosofische termen die je gebruikt (zoals “modus tollens” of “deductieve geldigheid”) zodat de beoordelaar kan zien wat je ermee wil zeggen.

Hetzelfde geldt voor: argumentreconstructies, vertalingen, pijlendiagrammen, etc. Ze spreken niet voor zichzelf; geef toelichting bij alle keuzes die je maakt.

Wat betekent dit, concreet?

Voorbeeld tentamenvraag:

Waarom is “affirmatie van de consequent” deductief ongeldig?

Beantwoord de vraag nu in stappen; leg eerst de termen uit, en pas ze daarna toe. Voor elke stap kun je punten halen!

Stap 1

Affirmatie van de consequent: als p, dan q; q; dus: p.

Stap 2

Voorbeeld: als het regent, zijn de straten nat; de straten zijn nat; dus het regent.

Stap 3

Dat een argument deductief ongeldig is betekent: de conclusie wordt niet noodzakelijk gemaakt door de premissen. Met andere woorden: er is een situatie denkbaar waar de premissen waar zijn, maar de conclusie niet.

Stap 4

Is er een situatie denkbaar waar de straten nat zijn en dat de straten nat zijn als het regent, maar het niet regent? Zeker: stel dat ik zelf de straten nat heb gemaakt en dat de zon verder volop schijnt.

Stap 5

Sluit je antwoord af:

Kortom, er is een situatie denkbaar waar de premissen waar zijn, maar de conclusie niet, en daarmee is affirmatie van de consequent deductief ongeldig.